

Fumus Gloria Mundi
FUMUS

*Mededelingen van de stichting
Willem Godschalck van Focquenbroch*

JAARGANG 2 - NUMMER 1 - DECEMBER 2004

ISSN 1567-2964

Inhoud:

Voorwoord van de redactie	2
<i>Hans te Slaa</i>	
Drs. C.J. Kuik: ‘Het burleske van Focquenbroch vond ik het interessantst. (...) Die wonderlijke oneerbiedigheid.’	3
<i>Jan Helwig en Paul Stolwijk</i>	
Focquenbrochs Greatests hits.....	11
<i>Karel Bostoën</i>	
Focquenbrochs kritiek op Amsterdam: populair en onbegrepen.	25
Berichten van bezoekers van de Focquenbroch website.....	29
Wijzigingen.....	30

Voorwoord van de redactie

In juni 2003 verscheen de eerste aflevering van *Fumus*, een periodiek mededelingenblad waarmee de redactie van de stichting Willem Godschalck van Focquenbroch hoopt om geïnteresseerden in het werk van de 17de-eeuwse dichter te bereiken. Met hetzelfde doel heeft de stichting vier jaar geleden een 'Focquenbroch-website' ingericht, die inmiddels door tegen de drieduizend lezers is bezocht. Het huidige nummer komt wat later dan voorzien, omdat de redactieleden behoefte hadden aan kopij buiten hun directe kring. Ze verzoeken dan ook Focquenbroch-liefhebbers om voortaan guller te zijn met kopij in te sturen. Ook bestaat er bij de redactie behoefte aan mensen die tot de redactie willen toetreden om zodoende de kar te helpen trekken.

Fumus nummer 2 is intussen iets lichtvoetiger qua insteek dan zijn voorganger: iets meer *De Parelduiker* dan *De Zeventiende Eeuw*, eerder *HP/De Tijd* dan *De Groene*.

Het bevat een interview met een van de 'grand old men' van de Focquenbroch-studie, namelijk de heer C.J. Kuik, alsmede een teksteditie en een onderzoek naar de meest geliefde onderdelen van Focquenbrochs werk gedurende de laatste paar eeuwen. De uitkomst is verrassend. Maar oordeelt u zelf!

Drs. C.J. Kuik: ‘Het burleske van Focquenbroch vond ik het interessantst. (...) Die wonderlijke oneerbiedigheid.’

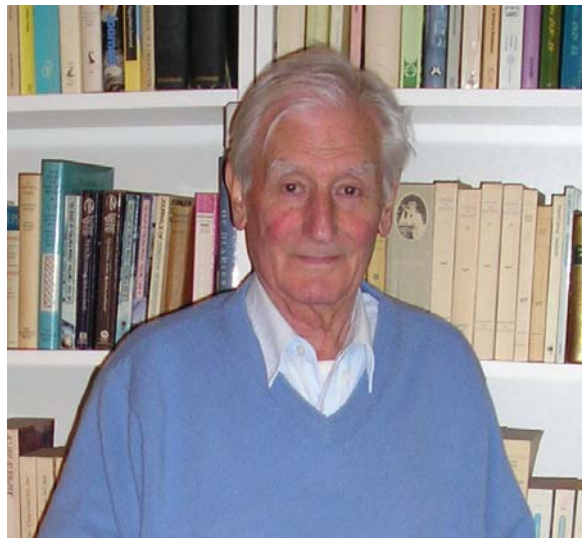
Door Hans te Slaa

In 1976 gaf het Klassiek Letterkundig Pantheon een bloemlezing uit met gedichten en brieven van Focquenbroch¹. De samensteller van deze bloemlezing was drs. C.J. Kuik, op dat moment als leraar verbonden aan het Maasland College in Oss.

De verschijning van een bloemlezing uit Focquenbrochs werk was niet uniek; tien jaar eerder had de Vlaming Bert Decorte een bloemlezing samengesteld ‘uit alle de wercken’ van Focquenbroch,² en tien jaar daarvoor was het W.F. Hermans die een bloemlezing verzorgde uit Focquenbrochs gedichten.³ Tussen Hermans en zijn voorganger, ligt een wat langere tijd: In 1911 stelde de Vlaming Lode Baekelmans een bloemlezing samen onder de titel: *W.G. van Focquenbroch. Een keus uit zijn werk.*⁴

Wat de bloemlezing van Kuik bijzonder maakte, was de aanpak. Hij voorzag de teksten voor het eerst van een uitgebreid en zorgvuldig samengesteld notenapparaat. Bovendien bevatte zijn uitgave een uitvoerige inleiding met interessante hoofdstukken over het leven en het werk van Focquenbroch en het burleske genre. Een dergelijke aanpak van Focquenbrochs teksten kreeg tot op heden geen navolging. Redenen genoeg om de inmiddels 79-jarige Kuik eens te vragen hoe hij er in 1976 toe kwam een bloemlezing uit Focquenbrochs werk samen te stellen en hoe hij daarbij te werk is gegaan.

Daarom reis ik op een koude decembermorgen naar Culemborg, waar de inmiddels al twintig jaar gepensioneerde Kuik een appartement bewoont in het wooncentrum ‘De Driestad’. In de verwarmde hal van het centrum heb ik zijn naam op het beltableau snel gevonden en krijg vrijwel direct antwoord op mijn oproep: ‘Ik kom u wel even ophalen’. Kort daarna verschijnt hij; een middelgrote, vlot geklede, oudere man, met een frisse gelaatskleur en een grijze haardos. We stellen ons aan elkaar voor, waarna Kuik mij voorgaat naar zijn woning, die op de eerste etage is gelegen. De woonkamer, met uitzicht op een park, ziet er geordend uit; er staat een bureau in en langs de wanden staan een paar goed gevulde boekenkasten. Als ik daar een opmerking over maak, antwoordt hij: ‘Ja ik lees veel. Ik heb een brede culturele belangstelling, maar ik kan nog geen spijker in een stuk hout slaan’. En hij bevestigt zijn opmerking door mij te wijzen op het omvangrijke werk op het tafeltje naast zijn stoel dat hij op dit moment aan het lezen is: de kort

---

¹ Focquenbroch, W.G. van: *Bloemlezing uit de gedichten en brieven van Willem Godschalck van Focquenbroch*. Samengesteld en ingeleid door C.J. Kuik. Zutphen, 1976.

² Focquenbroch, W.G. van: *De geurige zanggodin*. Samengesteld en ingeleid door Bert Decorte. Uitgegeven als Vlaamse Pocket in de serie ‘Poëtisch erfdeel der Nederlanden’. Hasselt, 1966.

³ *Focquenbroch. Bloemlezing uit zijn lyriek*. Samengesteld en ingeleid door W.F. Hermans. Amsterdam, 1946.

⁴ Focquenbroch, W.G. van: *Een keus uit zijn werk*. Samengesteld en ingeleid door Lode Baekelmans. Antwerpen, 1911.

geleden verschenen biografie van Multatuli, van Dik van der Meulen.⁵ Hij is er al een aardig eindje in gevorderd. De biografie vormt de aanleiding tot een gesprek over onze wederzijdse interesses op taalgebied, waarbij Kuik, als ik hem over mijn specialisatie vertel, feilloos de derde strofe van Luceberts *ik tracht op poëtische wijze* uit het hoofd weet te citeren.⁶

Mijn gastheer blijkt vlot van de tongriem gesneden. Hij begint al snel allerlei dingen over zijn verleden te vertellen. Ik heb er moeite mee om hem bij te houden. Daarom stap ik na korte tijd over op de vraagstelling. De belangrijkste punten uit het begin van ons gesprek zal hij later graag herhalen. Maar voordat ik het resultaat van dat gesprek weergeef, eerst iets over het leven en het werk van drs. Kuik.

Cornelis Jan Kuik werd geboren op 25 juli 1924 in Zaandam. Nadat hij het Lager Onderwijs in zijn geboortestad had doorlopen, ging hij op veertienjarige leeftijd naar het kleinseminarie Hageveld in Heemstede voor het volgen van een opleiding tot priester. Tijdens deze studie ontwikkelde hij een grote belangstelling voor Italië en de Italiaanse Renaissance. ‘Mijn liefde voor Italië begon eigenlijk al bij Augustinus’, aldus Kuik. ‘De katholieke geschiedenis begint immers in Italië. En daar werd ons op het seminarie natuurlijk alles over verteld.’ In de periode dat Kuik op Hageveld studeerde, verbleven ook Bertus Aafjes en Michel van der Plas enige tijd op het instituut.

Nadat hij de zesjarige studie op het kleinseminarie had afgesloten, bleef Kuik een jaar thuis. De oorlog maakte het op dat moment onmogelijk verder te studeren. Toen de bevrijding kwam, ging hij verder op het grootseminarie in Warmond. Hij studeerde daar twee jaar Filosofie, gevolgd door vier jaar Theologie. In 1951 werd hij tot priester gewijd en aanvaarde hij het ambt van kapelaan in Diemen. Na twee jaar priesterschap keerde hij terug naar Hageveld, nu als docent. Kuik bleef op Hageveld tot 1961. Naast het vervullen van zijn leraarschap studeerde hij in deze jaren voor de akte MO-A Nederlands, welke hij in 1958 behaalde. In 1955 schreef hij zijn *Bisschoppelijke richtlijnen van de Catholica-Beweging*, een beweging binnen het bisdom Haarlem, ontstaan in het kader van de ‘Katholieke Actie’.⁷

Omdat hij zich niet meer volledig met de katholieke leer kon verenigen, trad Kuik in 1961 uit het ambt van priester. Hij verhuisde naar Rotterdam om les te gaan geven op het Libanon Lyceum aldaar. Op het Libanon Lyceum kon hij moeilijk wennen aan de daar heersende sfeer, waardoor hij er na een jaar vertrok. In 1962 ging hij les geven op de HBS Westersingel in Rotterdam. Hij verbleef op deze school tot 1966. In deze periode trad hij in het huwelijk (1964) en studeerde hij voor de akte MO-B Nederlands. Hij behaalde de akte in 1966.

Tijdens zijn MO-B studie had Kuik drie ‘speciaalstudies’ voltooid, waarvan de keuze van de onderwerpen vrij was. Hij koos voor E. du Perron (zijn grote liefde), W.G. van Focquenbroch en Jan Brugman, de franciscaner monnik die hem nog bekend was uit zijn ‘roomse verleden’.

In 1967 deed Kuik, na een oriënterend gesprek met prof. dr. C.F.P. Stutterheim, kandidaats-examen in Leiden voor de doctoraalstudie Nederlandse Taal- en Letterkunde. Stutterheim was voorzitter van de kandidaatscommissie; zijn secondanten waren prof. dr. C.A. Zaalberg en prof. H.A. Gomperts. Kuik behaalde het examen, maar had inmiddels een baan als leraar aangenomen in Oss, waardoor hij de studie Nederlands nog even uitstelde.

---

⁵ Meulen, D. van der: *Leven en werk van Eduard Douwes Dekker*. Proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor aan de Universiteit Leiden. Nijmegen, 2002.

⁶ Lucebert: ‘ik tracht op poëtische wijze’. Uit: *Apocrief/De analphabetische naam*. Amsterdam, 1952.

⁷ Kuik, C.J.: *Bisschoppelijke richtlijnen van de Catholica-Beweging*. 's-Gravenhage, 1955. ‘Katholieke Actie’ was de officiële naam van het georganiseerde lekenapostolaat in de rooms-katholieke kerk. Dit apostolaat was in de jaren vijftig vooral actief op het gebied van belangrijke levenszaken als opvoeding, huwelijk en gezin, beroep, medische stand, etc. Onder de paraplu van de Katholieke Actie ontstonden aparte bewegingen binnen de bisdommen. ‘Er heerste in die tijd nog een enorme hokjesgeest binnen de katholieke kerk’, aldus Kuik.

In 1968 begon Kuik les te geven op het Maasland College in Oss. Hij verhuisde van Rotterdam naar Herpen, waar hij een verbouwde boerderij betrok. Op het Maasland College kreeg hij ten slotte 29 uren toebedeeld. Hij zou er tot 1981 blijven.

Kuik trof op het Maasland College veel collega's die in Nijmegen hadden gestudeerd. Dat stimuleerde hem zich opnieuw te laten inschrijven voor de studie Nederlandse Taal- en Letterkunde, nu aan de KUN. Colleges volgen deed hij daar niet, maar hij maakte wel afspraken voor de tentamens. Studeren deed hij thuis, in Herpen. 'Ik studeerde aan de universiteit van Nijmegen, maar volgde er nooit één college', zegt hij er zelf over. In 1972 studeerde Kuik af. Zijn doctoraalscriptie had als titel: *Burleske themata in het werk van W.G. van Focquenbroch*. Hij was toen 48 jaar oud. De bloemlezing van Focquenbroch ronden hij af in 1976. In 1980 maakte hij een fotoboek dat hij *Helden op sokkels* noemde, een naslagwerk met literaire standbeelden, voorzien van het daarbij behorende verhaal.⁸ Daarnaast publiceerde hij artikelen over o.a. W.F. Hermans en Erasmus.

Omdat hij het wat rustiger aan moest doen, verliet Kuik in 1981 het Maasland College en begon hij les te geven aan volwassenen in dagonderwijs op het St. Janscollege in Den Bosch. In die periode verhuisde hij van Herpen naar Vught. In 1983 ging hij met vervroegd pensioen. Stilzitten deed hij daarna allerminst. Hij reisde vaak naar Italië en vergrootte zijn kennis van Italië met studies over de Medici's en de Italiaanse renaissance. Hij werd lid van de *Società Dante Alighieri* in Nederland en gaf voor die vereniging regelmatig lezingen door het hele land. Na zijn scheiding, in 1987, woonde hij een korte tijd in Amersfoort. Daarna verhuisde hij naar Culemborg, waar hij nog steeds woont en lezingen geeft op de Volksuniversiteit. De onderwerpen van die lezingen hebben alle te maken met zijn liefde voor Italië: Rome, de Medici's en de Italiaanse Renaissance.

Tot zover Kuiks beknopte levensschets. In de volgende alinea's beperk ik mij tot de vragen en antwoorden van het interview. De aanvullingen die Kuik mij per brief en telefoon heeft toe laten komen, zijn in de beantwoording opgenomen.

U bent afgestudeerd in de Nederlandse Taal- en Letterkunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Wat was uw specialisatie?

Er was in die tijd geen sprake van specialisatie. Je studeerde gewoon af op een onderwerp dat je belangstelling had. Ik had het liefst willen afstuderen op E. du Perron. Maar degene bij wie ik op E. du Perron moest afstuderen, de hoogleraar A.C.M. Meeuwesse, stond bekend als een streng en kritisch persoon. Dat schrok mij af. Daarom besloot ik niet bij hem af te studeren. Ik koos voor Focquenbroch omdat ik daarmee bij dr. W.A. Ornée kon afstuderen, iemand die ik persoonlijk 'wat meer zag zitten'. Een tweede reden om op Focquenbroch af te studeren was dat ik er tijdens mijn MO-B studie al mee bezig geweest was.

Uw publicaties zijn van zeer verschillende aard. Naast de bloemlezing van Focquenbroch schreef u (onder andere) een boek met bisschoppelijke richtlijnen voor de Catholica-beweging (1955), een boek over 'de muze in het glas'(1971), een fotoboek met literaire standbeelden (1980), en een aantal publicaties over Erasmus.

In de periode van mijn priesterschap werden er verschillende bewegingen opgericht in het kader van de Katholieke Actie. Een voorbeeld daarvan was de 'Ecclesia-beweging' in het bisdom Utrecht. Naar dit voorbeeld richtte pastoor Kraakman een beweging op in het bisdom Haarlem. Ik gaf daaraan de naam 'Catholica-beweging' en stelde er de richtlijnen voor op. *De muze in het glas* was een bundeltje met gedichten over wijn. Mijn broer vroeg mij dat bundeltje samen te

---

⁸ Kuik, C.J.: *Helden op sokkels. Literaire standbeelden in Nederland*. Baarn, 1980.

stellen voor Polak & Schwartz, het bedrijf waar hij werkte. Polak & Schwartz zou het boekje uitgeven als relatiegeschenk. Het fotoboek was een hobbymatig boek. Ik hield erg van fotograferen, was daar vaak mee bezig. Vandaar de combinatie foto - literair standbeeld. De publicaties over Erasmus waren krantenartikelen. Ik schreef ze voor *De Volkskrant*. Ik was al van jongs af aan geïnteresseerd in het Humanisme, met name in Erasmus.

Er is dus geen rode draad die die publicaties met elkaar verbind?

Nee, er is geen enkele overeenkomst. Ik heb een brede culturele interesse.

U vertelde al dat u een voorliefde had voor Italië en de Italiaanse Renaissance. Uit de inleiding van uw bloemlezing van Focquenbroch blijkt dat u ook over een ruime kennis van de Nederlandse Renaissance-literatuur beschikt, met name door de vergelijking die u trekt tussen teksten van Vondel en Bredero en Focquenbroch. Had u een voorliefde voor Bredero en/of Vondel?

Nee. Nu ik de inleiding na lange tijd weer eens doorlees, sta ik er zelf eigenlijk ook een beetje verbaasd van dat ik dat toen allemaal heb uitgezocht. Maar ik had er wel een neus voor om dergelijke dingen te vinden. Daarbij moest ik alles opschrijven, want onthouden deed ik niets. Verder heb ik veel over Vondel gehad op het kleinseminarie; het vijfde jaar bestond bijna geheel uit Vondel.

U schrijft dat men in onze tijd (1976) weer oren blijkt te hebben naar het werk van Focquenbroch. Waaruit bleek dat in die tijd? Was dat de invloed van uw voorgangers Willem Frederik Hermans en Bert Decorte?

Nee, de lyriek van Focquenbroch sprak vooral jonge studenten aan. Ze lazen die liever dan Vondel. Dat bleek later ook uit de aantallen die er van mijn bloemlezing in de universiteitsbibliotheken van Utrecht en Nijmegen op de plank terecht kwamen: in beide bibliotheken tien stuks. (Zegt hij met enige trots). Zoveel exemplaren stonden er van de meeste Renaissance-auteurs niet op de plank! Maar zoals ik al zei, was ik liever op E. du Perron afgestudeerd. Het was echter de reputatie van de hoogleraar Meeuwesse die mij daarvan weerhield.

U zegt in uw inleiding dat het aandeel van de wetenschap opvallend bleef ontbreken in de herwaardering. Zag u het als wetenschapper als een soort plicht daar iets aan te doen? Of was het meer een uitdaging?

Nee, dat was geen van beide de drijfveer. Dr. Ornée, mijn begeleider bij mijn afstudeerscriptie, was redacteur van het Klassiek Letterkundig Pantheon. Hij vond dat er best eens een bloemlezing van Focquenbroch mocht komen. Hij zou het leuk vinden als ik die zou maken.

U heeft zich voor het schrijven van de bloemlezing dus niet laten leiden door de genoemde voorgangers?

Nee, in geen enkel opzicht. Ik heb zelfs hun bloemlezingen niet, al heb ik ze natuurlijk wel ingezien in de bibliotheek. Met betrekking tot W.F. Hermans is overigens wel iets bijzonders gebeurd. Ik schreef in die tijd een artikel in *Ons Erfdeel* over zijn novelle 'Het behouden huis'.⁹ Een kopie van dat artikel stuurde ik, tezamen met een exemplaar van mijn bloemlezing naar Pa-

---

⁹ Kuik, C.J.: 'Het evangelie volgens W.F. Hermans. Bijbelse motieven in 'Het behouden huis'. In: *Ons Erfdeel*. jaarg. 26 nr. 3 (1983), p. 377-385.

rijs, waar hij op dat moment verbleef. Ik kreeg een aardige brief terug waarin Hermans, naast zijn reactie op mijn artikel, lovende woorden over mijn bloemlezing schreef.

U heeft een gedegen onderzoek gedaan naar het leven van Focquenbroch. Hoe en waar heeft u, los van de bibliografische gegevens, de gegevens voor de biografische schets verzameld?

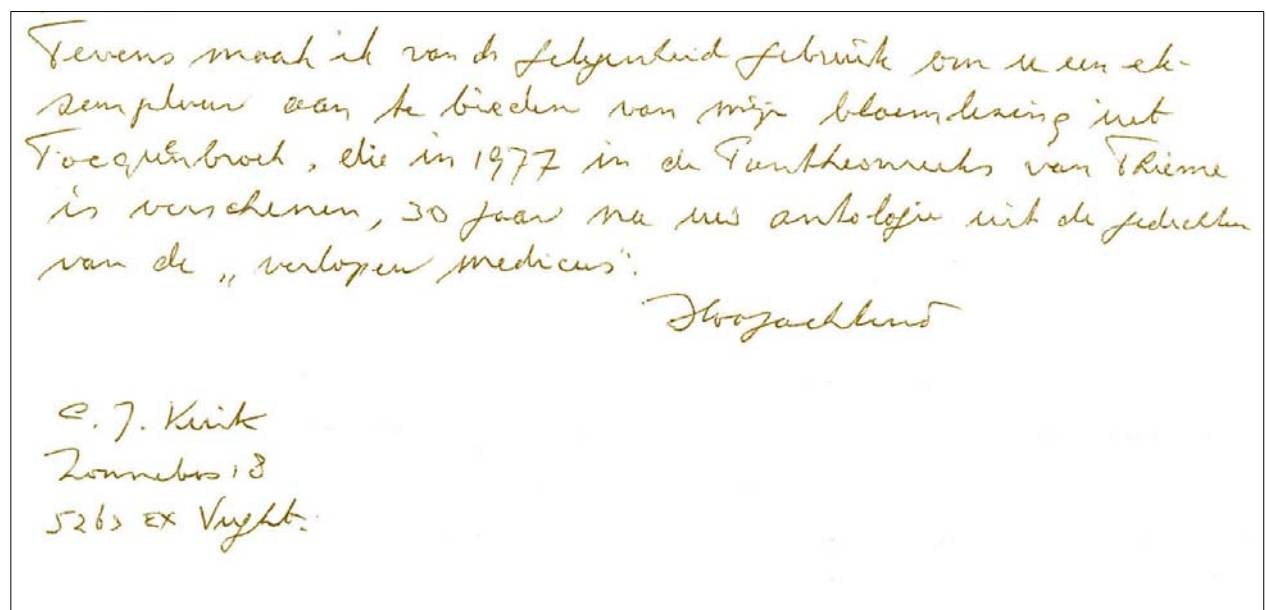
Dat staat allemaal in de bibliografische gegevens. (Zie de annotatie op pagina 7 van de Inleiding). Het waren vooral Worp, Nieuwenhuis, Boontje en De Ligt. Anderzijds was het de Nijmeegse universiteitsbibliotheek waar ik handboeken en naslagwerken heb gebruikt. Die heb ik echter niet in de literaturopgave vermeld. Ik woonde in die tijd in Herpen, tussen Oss en Nijmegen en maakte veel gebruik van de universiteitsbibliotheek van de KUN.

U noemde al de namen van Ornée en het Klassiek Letterkundig Pantheon. Bracht hij u in contact met het Pantheon of heeft u daar zelf contact mee gezocht?

Zoals ik al zei, was het dr. Ornée die mij aanspoorde de bloemlezing te maken. De bloemlezing is een direct gevolg van mijn doctoraalstudie over Focquenbroch. De keuze voor Focquenbroch was louter omdat ik het een 'leuke zeventiende-eeuwer' vond. De tweede reden was dat Focquenbroch 'behapbaar' was.

Uit uw inleiding van de bloemlezing blijkt een gedegen kennis van de Franse en Italiaanse Renaissance-literatuur, met name voor wat betreft het burleske. Heeft dat meegespeeld bij uw keuze? Bijvoorbeeld door uw kennis van Scarron?

Nee, ik ben via Focquenbroch op het burleske gekomen en via het burleske op Scarron. Frans was mijn hobby. Ik lees nog steeds boeken in het Frans. Ik had daarvoor een goede opleiding genoten. Frans, Duits, en Engels waren verplicht op het kleinseminarie. De eerste jaren kregen we voornamelijk Frans en Duits. Pas in het derde jaar kregen we Engels.

Tevens maak ik van de gelegenheid gebruik om u een exemplaar aan te bieden van mijn bloemlezing met Focquenbroch, die in 1977 in de Functiesreeks van Thema is verschenen, 30 jaar na uw antologie met de gedichten van de „verloren medicus“.

Strojackland

E. J. Kuik
Zonnebo 18
5263 EX Vught.

Fragment uit de brief die Kuik aan Hermans schreef n.a.v. zijn artikel in *Ons Erfdeel*.

4 juli 1983

*86, Avenue Niel, 75017 Paris
763.26.78*

De Heer C. J. Kuik
Zonnebos 18
5263 EX Vught

Zeer geachte Heer Kuik,

Toen ik in 1944 op het idee kwam een bloemlezing uit Focquenbroch te fabriceren, maakte het boekje van Baekelmans een zeer antieke indruk op mij. Toch was het toen pas 33 jaar oud en het mijne is nu al drie jaar ouder... Het moet op u dus ook wel een antieke indruk gemaakt hebben, al is er, behalve Focquenbroch's geboortejaar en nog het een en ander, sinds Worp niet erg veel nieuws van en over hem ontdekt, helaas.

Het doet me plezier dat de door uw nieuwe, voortreffelijke bloemlezing bewezen belangstelling voor Focquenbroch blijvend is gebleken.

Fragment uit het antwoord van Hermans aan Kuik.

De bloemlezingen van Baekelmans, Decorte en Hermans hadden nog geen annotaties. U was de eerste die de teksten van Focquenbroch op een wetenschappelijke manier van annotaties en commentaar voorzag. Het moet veel tijd gekost hebben om de bloemlezing op deze manier te maken. Hoe lang bent u er mee bezig geweest?

Vier jaar: Van 1972 tot 1976. Ik moest het doen naast mijn werk als leraar.

Uw bloemlezing zit filologisch gezien, goed in elkaar. Uw commentaar en annotaties zijn precies en uniek. Had u een speciale opleiding genoten voor deze filologische aanpak?

Nee, ik deed het puur op gevoel. En op een manier waarvan ik dacht dat die voor de commune lezer begrijpelijk was.

Hoe kwam u aan de door u gebruikte edities van het werk van Focquenbroch? Heeft u ze gekocht of heeft u ze ingezien in een bibliotheek? Als u ze in een bibliotheek heeft ingezien, welke bibliotheke(n) was (waren) dat?

Toen ik nog in Rotterdam woonde, had ik in de Openbare Bibliotheek aldaar de edities van de tweedelige Thalia en de Afrikaanse Thalia gevonden. Die waren alleen ter inzage. Eenmaal aan mijn bloemlezing begonnen, wilde ik de edities meenemen naar Herpen. Na een gesprek met de directeur van de bibliotheek, mocht ik de unieke exemplaren meenemen, als ik met de hand op mijn hart beloofde dat ik ze in Herpen in een kluis van een bank of iets dergelijks in bewaring zou geven. Dat beloofde ik. (En dan volgt een saillant detail in Kuiks verhaal): Nadat ik de kostbare boeken had meegekregen, legde ik ze op het dak van mijn geparkeerde auto om mijn auto-sleutels te zoeken. Toen ik die had gevonden, stapte ik zonder nadenken in de auto en reed weg met de boeken op het dak! Twee straten verder moest ik wachten voor een stoplicht. Daar werd

ik er door het overstekende publiek op gewezen dat er iets op het dak van mijn auto lag. Ik ben toen wel een beetje geschrokken...

Zowel de Boerenleenbank als de pastoor in Herpen beschikten over een kluis. Ik kreeg toestemming van de pastoor om de edities op te bergen in de kluis van de parochie. De huishoudster van de pastoor was er echter niet zo blij mee dat ik bij tij en ontij langs kwam om de boeken uit de kluis te halen of er in te stoppen. Zelf vond ik dat natuurlijk ook geen ideale situatie. Daarom stelde ik de pastoor voor dat ik de boeken toch maar mee naar huis zou nemen. Hij stemde daar in toe nadat ik nogmaals met de hand op mijn hart beloofd had goed op de boeken te passen. Inmiddels had ik ook edities van de Amsterdamse universiteitsbibliotheek aangevraagd, via de Nijmeegse universiteitsbibliotheek. Een paar dagen later kon ik ze in Nijmegen ophalen. Ik kopieerde ze op mijn school in Oss, waarna ik ze terugbracht naar Nijmegen. De bibliothecaris leek zeer opgelucht de edities die hij bestempelde als 'een heel kapitaal' ongeschonden terug te krijgen. Ik heb hem maar niet verteld dat ik ze gekopieerd had. Toen ik later ook de edities uit Rotterdam terugbracht, was het probleem van het lenen in elk geval opgelost.

Helaas weet ik niet meer precies welke edities uit Amsterdam ik gebruikt heb.¹⁰ H.M. de Blauw heeft me later in een recensie in de *Spektator* kwalijk genomen dat ik teksten uit verschillende edities heb gebruikt zonder dat duidelijk aan te geven.¹¹ Ik heb daar toen niet bij stil gestaan, maar ik vind wel dat Ornée, redacteur van het Klassiek Letterkundig Pantheon en bekend met het maken van bloemlezingen, mij daar op had moeten wijzen.

U zegt in uw inleiding dat bij de keuze van de teksten twee aspecten voorop stonden; ten eerste de kwaliteit, ten tweede de variatie. Welk aspect stond voorop bij de keuze van de kwaliteit?

Dat herinner ik me niet meer.

Was het wellicht de technische kant?

Ik weet niet meer precies welke motieven tot die keuze hebben geleid. Het is al zo lang geleden.

In de keuze van de variatie heeft u twee kanten van Focquenbroch laten zien, het zotte (burlleske) en 'het vroede'. Welke kant vond u het aantrekkelijkst?

Het burlleske van Focquenbroch vond ik het interessantst. Het oneerbiedige, de manier waarop verheven zaken op een platte toon werden weergegeven. Die wonderlijke oneerbiedigheid.

U zegt in uw inleiding dat een nadere bestudering van Focquenbroch allereerst behoefte zal hebben aan een betrouwbare uitgave van het volledige werk. Heeft u er ooit aan gedacht om dit te verzorgen? U was daar op dat moment misschien wel de meest geschikte figuur voor!

Nee, nooit. Het was een eenmalige actie.

U vermeldt in uw inleiding dat 'De verwarde Jalousy' in 1971 en 1972 door Nijmeegse studenten werd opgevoerd. Had u de hand in deze opvoeringen?

Nee, ik ben daar ook niet bij geweest.

---

¹⁰ Inmiddels is aan de hand van foto's en kopieën die gemaakt zijn van de kopieën die Kuik bezit, door Jan Helwig vastgesteld dat het gaat om de Van den Bergh-edities met het jaartal 1668 uit de UB Amsterdam en de *Afrikaense Thalia* van Ten Hoorn met het jaartal 1678, eveneens uit de UB Amsterdam.

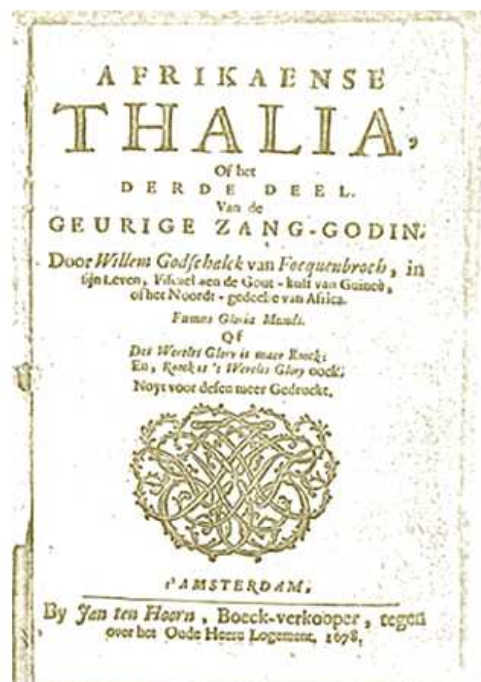
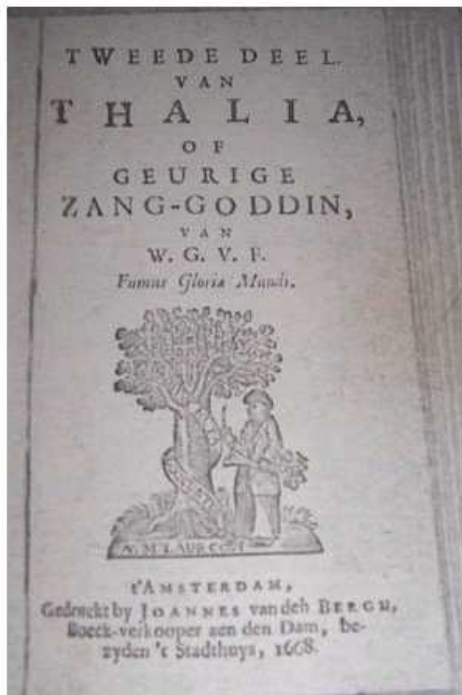
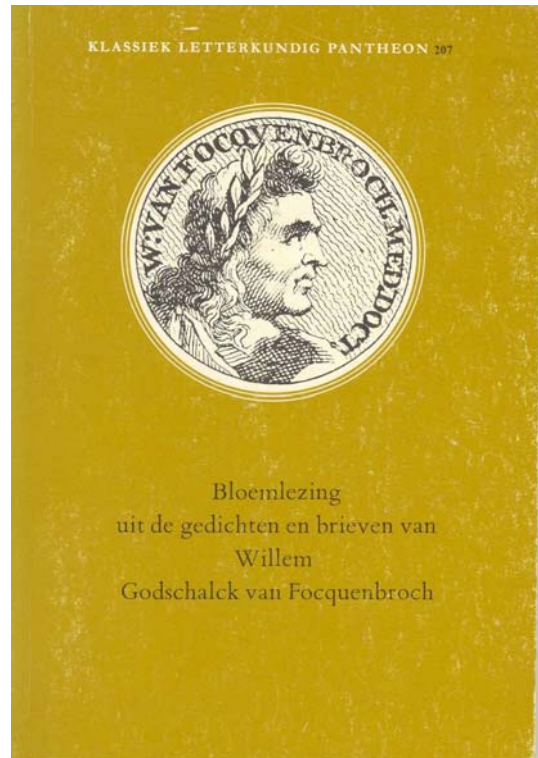
¹¹ Blauw, H.M. de: 'C.J. Kuik. Bloemlezing uit de gedichten en brieven van Willem Godschalk van Focquenbroch met inleiding en aantekeningen door.' In: *Spektator*. vol. 8 (1978-1979), aflevering 6. februari 1979. p. 317-319.

Op blz. 20 van uw inleiding zegt u ten aanzien van uw definitie van het burleske dat het ons inziens te ver gaat in stilistische kenmerken bij uitstek het criterium te zien, waaraan men het genre kan herkennen. En even verderop zegt u: we beperken onze opsomming (van de burleske kenmerken) tot een aantal motieven die ook bij Focquenbroch gevonden worden. Duiden het ons inziens en het we in deze stelling op een gedeelde bewering? Zo ja, van wie nog meer?

Nee, dat heeft te maken met het toenmalige taalgebruik. Ik heb alles alléén gedaan.

Als ik klaar ben met mijn vragen, gaat Kuik op zoek naar zijn eindscriptie en de kopieën die hij maakte van de Thalia's. Het duurt even, maar ten slotte vindt hij de scriptie, en een kopie van de tweedelige Thalia. Een kopie van zijn kopie van de Afrikaense Thalia zal hij mij later toesturen. Ik maak alvast een foto van het voorblad van de kopie van de tweedelige Thalia.

Niet veel later neem ik afscheid van mijn gastheer en verlaat het wooncentrum met het tevreden gevoel kennis gemaakt te hebben met een bijzonder erudiete man, die mij in alle openheid vertelde hoe hij een kwart eeuw geleden liever op een ander onderwerp was afgestudeerd dan Focquenbroch. Treffend is in dit verband dat de reputatie van een streng hoogleraar de aanleiding vormde voor Kuiks Focquenbrochstudie. Deze hoogleraar heeft nooit beseft dat alleen al zijn reputatie tot een dergelijk resultaat kon leiden. Zou Focquenbroch zelf niet genoten hebben van deze paradox, als hij er van af had geweten?

Kopieën van de 'Amsterdamse edities' van de Thalia die Kuik gebruikte naast de 'Rotterdamse edities'.

Focquenbrochs Greatest hits

Door Jan Helwig en Paul Stolwijk¹

Nu zelfs het eerbiedwaardige gezelschap van leden van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde zich heeft laten verleiden tot ranglijsten van auteurs en literaire werken, voelen wij ons vrij een hitlijst aan te leggen van onze Meester Fock.

De canon van de leden van de Maatschappij is samengesteld op initiatief van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL).² De DBNL heeft een enquête gehouden onder ‘de leden van een van de belangrijkste en gezaghebbendste literaire organisaties in het Nederlandse taalgebied’ en zij blijken Multatuli op afstand de grootste schrijver te vinden. De *Max Havelaar* is het belangrijkste werk, nipt voor *Van den vos Reynaerde*.

Het is aardig om te zien dat de leden op de vraag “Welke werken/auteurs krijgen naar uw mening niet de aandacht die ze verdienen, en kunnen tot de ‘ten onrechte vergeten klassieken’ worden gerekend?”, acht maal Focquenbroch noemden. Focquenbroch staat daarmee op de achtste plaats van ten onrechte vergeten auteurs, net onder Multatuli [sic] en net boven Bilderdijk. We zien hier duidelijk dat de variabelen ‘ten onrechte’ en ‘vergeten’ zich moeilijk laten sommeren in één lijst.

Wij willen hier natuurlijk niet het oordeel van de leden van de Maatschappij aanvechten. Hoe zou dat ook kunnen. Wij willen ons hier houden bij één auteur en onderzoeken welke gedichten van Focquenbroch het beste gewaardeerd zijn. Wij willen daarbij een variant van wetenschappelijke methode-Krabbé hanteren.³ Met deze methode kan men niet alleen een relatieve volgorde aanbrenge, maar men kan zelfs een numerieke waarde toekennen aan waarderingsverschillen.

Gewone hitlijsten worden gebaseerd op verkoopcijfers of gebruikscijfers. Voor gedichten van een 17de-eeuwse auteur ligt dat wat moeilijker, zeker als je de gedichten onderling wilt vergelijken. De gedichten zijn immers verzameld in bundels die als geheel verkocht worden. Als wij ons nu in onze analyse beperken tot de waardering in de afgelopen honderd jaar, is er echter toch een manier om de afzonderlijke gedichten met elkaar te laten wedijveren.

Om de relatieve waardering van de gedichten te meten, kunnen we uitgaan van de keuzes die de diverse bloemlezers hebben gemaakt. Bloemlezers zijn over het algemeen geneigd om de beste gedichten te selecteren.⁴ Hierdoor kan de opname in een bloemlezing als maatstaf voor de gepercipieerde kwaliteit van de gedichten gelden.

Voor de gedichten van Focquenbroch kunnen we twee klassementen opbouwen. Het klassement van gedichten zoals opgenomen zijn in bloemlezingen die geheel zijn gewijd aan Focquenbrochs werk; dus eigenlijk de clubkampioenschappen, en een klassement waarin Focquenbrochs gedich-

---

¹ Dit artikel was nooit tot stand gekomen zonder het uitgebreide veldwerk van Paul Stolwijk. Hij heeft het echte onderzoek, het inventariseren en exciperen van bloemlezingen, voor zijn rekening genomen.

² De werkwijze van het onderzoek en de uitslag zijn onder de titel ‘De Nederlandse klassieken anno 2002 een enquête naar de canon onder de leden van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde’ te vinden op www.dbnl.nl/letterkunde/enquete/enquete_dbnlmnl_21062002.htm

³ Dit artikel is mede geïnspireerd door Tim Krabbés ‘Lijstenliefde’ in: *43 Wielerverhalen*. 3de druk. Amsterdam: Bert Bakker, 1984, waarin hij een ranglijst opstelt van de relatieve waarde van Tour de France-overwinningen. De daarbij gehanteerde methode is verder uitgewerkt in ‘V5 x (E + 1) x MW x PP’ dat op zijn website www.xs4all.nl/~timkr/ te vinden is.

⁴ De werkwijze van Komrij, die bij zijn bloemlezing uit de moderne poëzie niet zozeer de beste, als wel de meest kenmerkende gedichten selecteerde, is uitzonderlijk. Daar is dan ook de nodige rumoer over ontstaan. (*De Nederlandse poëzie van de 19de en 20ste eeuw in duizend en enige gedichten*. Amsterdam: Bert bakker, 1979.)

ten het in de bloemlezing moeten opnemen tegen gedichten van andere auteurs; dus de open kampioenschappen.

Nu kunnen bloemlezingen erg van elkaar verschillen, en daarom moet de opname van een gedicht in een bloemlezing niet altijd op dezelfde manier gewogen worden. De regel 'one anthology, one vote' veronderstelt dat het voor een gedicht even moeilijk is om een plaats te krijgen in een dunne bloemlezing die de gehele Nederlandse dichtkunst beslaat, als in een omvangrijke bloemlezing die geheel gewijd is aan de desbetreffende auteur. Dit is evident onjuist. We moeten dus naar een weging toe die deze verschillen tussen bloemlezingen tot uitdrukking brengt.

Hoe dikker de bloemlezing, hoe makkelijker het is om daar een plaatsje in te verwerven. We moeten de telling dus corrigeren met een factor **P** die staat voor het aantal pagina's dat de bloemlezing beslaat. Wanneer een bloemlezing twee maal zo dik is, is het twee maal zo gemakkelijk om erin te komen, dus we moeten delen door **P**.

Laten we, om niet in de kleine cijfers te belanden, iedere bloemlezing aanvankelijk 1000 punten toekennen en van daaruit de zwaarte van de 'stem' **S** berekenen. (Bloemlezingen van meer dan 1000 pagina's zijn zeldzaam.⁵) In dat geval gaat de formule er als volgt uitzien:

$$S = \frac{1000}{P}$$

Om deze formule zuiver te kunnen hanteren, moeten er striktere afspraken worden gemaakt over het aantal pagina's **P** dat wij in een bloemlezing tellen. Sommige bloemlezingen hebben een uitgebreide inleiding en/of dito register en bibliografie. Als we nu door het totaal aantal pagina's zouden delen, zou zo'n bloemlezing veel te licht meetellen. De stemmen op alle gedichten zouden opgeteld immers geen 1000 bedragen. Daarom hanteren we voor **P** het netto aantal pagina's gedichten, exclusief inleiding, registers, en ander voor- of nawerk.

Niet alleen de aard van de bloemlezing heeft invloed op de kans voor een gedicht om opgenomen te worden. Ook het gedicht zelf heeft een eigenschap, anders dan zijn kwaliteit, die deze kans beïnvloed; namelijk de omvang van het gedicht.

Gezien de beperking die de bloemlezing kent in aantal pagina's, maakt een kort gedicht van een bepaalde kwaliteit meer kans om opgenomen te worden dan een lang gedicht van dezelfde kwaliteit. Zo kan een bloemlezer voor het korte gedicht kiezen, omdat dan dat mooie gedicht, van bijvoorbeeld Revius, ook nog mee kan. We moeten dus in de teller ook een factor meenemen die staat voor de omvang van een gedicht.

Hoewel de omvang van gedichten meestal in regels wordt uitgedrukt, is dat in dit geval niet de relevante maat. Het is niet zo dat een gedicht van 4 regels een twee maal zo grote kans heeft om opgenomen te worden als een gedicht van 8 regels. Vanwege de gewoonte om ook korte gedichten 'paginavullend' af te drukken is het in die gevallen eerder van belang hoeveel pagina's een gedicht inneemt, dan hoeveel regels het telt. We zullen daarom de lengte **L** van een gedicht daarin uitdrukken. Dit kan ook toegepast worden op bloemlezingen waarin gedichten niet paginavullend worden afgedrukt, maar doorlopend. We rekenen daar, indien nodig, met delen van pagina's.

---

⁵ Alleen Komrij 1996 komt hier boven uit met 1288 pagina's netto. Zie verder bijlage 3.

De weging van de stem **S** zou nu als volgt te berekenen zijn:

$$S = \frac{L \times 1000}{P}$$

Wanneer we nu louter de gewogen stemmen bij elkaar optellen om de waardering te berekenen, krijgen we een oordeel dat de som is van individuele voorkeuren. Op zich is dat niet slecht, maar het heeft als nadeel dat één enkele bloemlezer door het uitgeven van een kleine bloemlezing met een eigenzinnige keuze de uitslag aanzienlijk kan beïnvloeden. Het zou beter zijn om in onze score weliswaar iedere individuele keus te waarderen, maar toch rekening te houden met intersubjectiviteit. Hiermee bedoel ik dat er een zekere meerwaarde moet worden toegekend wanneer een bepaalde tekst kennelijk meerdere personen aanspreekt en door meerdere bloemlezers wordt opgenomen. De kwaliteit van de tekst is dan kennelijk meer universeel.

We zouden nu de som van de gewogen stemmen kunnen vermenigvuldigen met het aantal keren dat de tekst in een bloemlezing is opgenomen. Bij een gering aantal bloemlezingen levert dat geen problemen op. Bij grote aantallen bloemlezingen gaat dit echter heel zwaar wegen. Bovendien treedt op een gegeven moment het verschijnsel op dat bloemlezers niet meer zelfstandig tot een oordeel komen, maar zich voor hun selectie laten leiden door eerdere bloemlezingen. We kunnen deze problemen in onze formule grotendeels ondervangen door niet met het aantal keren dat de tekst is opgenomen te vermenigvuldigen, maar met de wortel uit dat aantal: $\sqrt{B}$.

Door deze wortel te nemen wordt het effect van de herhaling gedempt. Een gedicht dat vier maal in een bloemlezing is opgenomen krijgt dan een factor 2 aan ‘bonuspunten’, een gedicht dat 9 keer is opgenomen een factor 3.

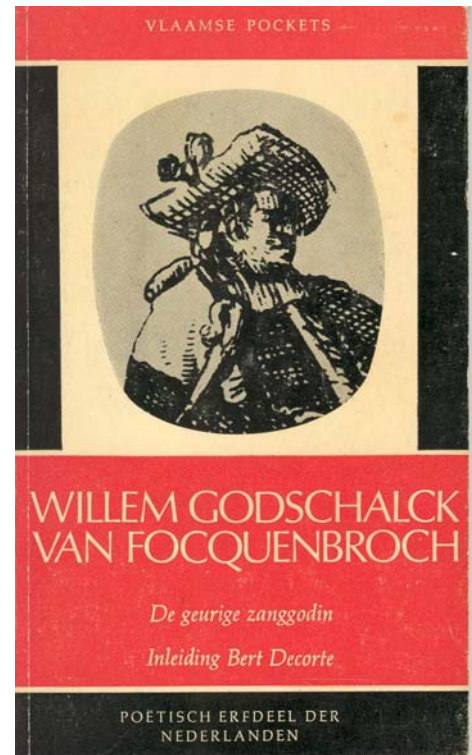
De waardering **W** kunnen we nu als volgt berekenen:

$$W = \sqrt{B} \times \text{som} \left[\frac{L \times 1000}{P} \right]_6$$

Deze formule is voldoende om de bloemlezingen uit Focquenbrochs werk te lijf te gaan. Zo krijgen we een specialistenklassement.

⁶ Deze notatie van de formule is niet wiskundig correct, maar wij vermoeden dat de lezers deze notatie beter begrijpen dan:

$$W = \sqrt{B} \times 1000 \times \sum_{i=1}^n (L_i / P_i)$$

Er zijn mij vijf bloemlezingen bekend die geheel aan Focquenbroch zijn gewijd.⁷ de bloemlezingen van Baekelmans,⁸ Hermans,⁹ Decorte,¹⁰ Kuik¹¹ en Stupers.¹² Die laatste bloemlezing is niet zo bekend. Het gaat hier om een boekje dat in principe als relatiegeschenk is uitgebracht ter gelegenheid van de millenniumwisseling. De keuze is thematisch en beperkt tot vier gedichten. Dat maakt het een beetje een buitencategorie bloemlezing, maar daarmee ook een mooie testcase voor onze formule.

Het volledige resultaat ziet u in bijlage 1: Scores voor bloemlezingen uit Focquenbrochs werken. U ziet daar ook meer details over de top-10, die er als volgt uitziet.

	Specialistenklassement	aantal	waardering
1	hier in dit kleyn, doch stil vertreck,	5	1496
2	hoe onstantvastigh is 't heel al,	4	930
3	hoe wonderlijk verkeert de werelts vreugt?	5	567
4	van mr. f. leyt't lichaem in dees kas;	4	416
5	daar d'eene men[s]ch de zon zo loffelyk beschynt,	2	224
6	dat hy uw minnaer was, o dartle clorimene!	4	172
7	myn min, die't doctorschap (door langh by my te woonen)	4	166
8	al sittend' in een holle boom,	2	162
9	ons leysje buur, ons leysje buur	3	157
10	't gelt-suchtigh amsterdam met al haer soete keyers,	3	156

We zien hier goed het effect van de weging. Op de 5ste plaats zien we het gedicht “'t Ongelyk Fortuin”, met als eerste regel “Daar d’ene men[s]ch de zon zo loffelyk beschynt”. Dit gedicht komt slechts twee keer voor in een bloemlezing (Baekelmans en Hermans),¹³ maar komt toch in de top-5, omdat het wegens zijn omvang een relatief groot percentage van deze bloemlezingen in beslag neemt.

In de absolute top staan echter alleen gedichten die op een breed draagvlak kunnen rekenen, maar ook hier zien wij het effect van de weging. De nummer twee heeft zwaardere stemmen vergaard dan de nummer drie, hoewel de laatste een groter aantal keer is opgenomen.

⁷ De uitgave *Afrikaanse brieven*. Ingeleid door Rob Nieuwenhuys. Utrecht-Bunnik, [1985], Klein Literair Museum, deel 5, zou met enige goede wil ook als bloemlezing beschouwd kunnen worden, maar die goede wil ontbreekt ons. Dit vod, waarvan de oplage nota bene in genummerde exemplaren is verschenen, is specifiek gewijd aan de Afrikaanse brieven. De inleiding is klakkeloos overgenomen uit het programmaboekje voor het Rotterdams Toneel: Rob Nieuwenhuys: *Focquenbroch, De Min in 't lazarushuis*. [Z.pl.]: Het Rotterdams Toneel, 1958. Nieuwenhuys zelf wist, 27 jaar nadat hij deze tekst had geschreven, ongetwijfeld meer en beter

⁸ *Een keus uit zijn werk*. Met een inleiding door L. Baekelmans. Antwerpen [enz.], 1911

⁹ *Bloemlezing uit zijn lyriek*. Met een inleiding van W.F. Hermans. Amsterdam, 1946.

¹⁰ *De geurige zanggodin*. Keuze en inleiding door Bert Decorte. Hasselt, [1966]. Vlaamse pocket, Poëtisch erfdeel der Nederlanden 48.

¹¹ *Bloemlezing uit de gedichten en brieven*. Met inleiding en aantekeningen door C.J. Kuik. Zutphen, [1977]. *Klassiek Letterkundig Pantheon* 207.

¹² *Gedachten over 't onbestendig geluk*. [Een keuze van Hans Stupers.] Den Haag, 1999.

¹³ Een oorzaak van het geringe aantal keren dat dit gedicht in een bloemlezing is opgenomen, is mogelijk te vinden in de drukgeschiedenis van dit gedicht. Het komt voor het eerst voor in de verzameleditie van Focquenbrochs werk die in 1696 door Abraham Bógaert is bezorgd. (*Alle de werken, tweede deel*. Amsterdam: Weduwe Gysbert de Groot, 1696.) Aangezien een aantal bloemlezers zich op eerdere edities baseert, hebben zij dit gedicht überhaupt gemist. Het is overigens niet zeker of dit gedicht wel van Focquenbroch is. Bógaert heeft wel meer materiaal opgenomen dat niet van Focquenbroch zelf was.

Zonder de bloemlezing van Stupers zou de top-10 er iets ander uitzien. De nummers één en twee blijven gewoon op hun plaats, maar daarna verschuift het een en ander. De enige grote verandering is dat het gedicht met als eerste regel “Van mr. F. leyt 't lichaem in dees kas” uit de top-10 zakt naar de 26ste plaats. Het lied “Diogenes den wijse” komt daardoor binnen op de tiende plaats.

Het effect van deze bloemlezing is dus niet dramatisch. De formule is vrij robuust en zal nog beter werken naarmate er meer bloemlezingen uit Focquenbrochs werk verschijnen.

We kunnen nu ons aandachtsveld verruimen tot de open kampioenschappen: bloemlezingen waarin Focquenbroch gedichten wedijveren met die van andere dichters.

Bij dit type bloemlezingen hebben we een extra complicerende factor. De omvang van de bloemlezing en de lengte van een tekst zijn niet de enige factoren waarvoor gecorrigeerd moet worden. Dit type bloemlezing beslaat namelijk vaak een specifiek tijdvak. Hoe groter dat tijdvak, hoe meer concurrentie er is. We zullen dus de in de weging ook rekening moeten houden met een factor **T**, die staat voor het tijdvak dat de bloemlezing bestrijkt.

Laten we stellen dat de literaire productie vrij uniform verdeeld is over de tijd. Als dan een tijdvak tweemaal zo groot is, is het bij een gegeven aantal pagina's tweemaal zo moeilijk om een plaatsje in de bloemlezing te krijgen. We mogen dus de zwaarte van de stem vermenigvuldigen met **T**. Een extra probleem hierbij is de eenheid waarin we de omvang van dat tijdvak uitdrukken. Laten we, omdat dit toch niet discrimineert tussen deze bloemlezingen, het aantal eeuwen als eenheid nemen. De formule komt er nu als volgt uit te zien:

$$W = \sqrt{B \times \text{som} \left[\frac{T \times L \times 1000}{P} \right]}_{14}$$

Ik zal u niet verder in spanning laten. Hier komt de top-10.

---

¹⁴ Wiskundig beter genoteerd als:

$$W = \sqrt{B \cdot 1000 \cdot \sum_{i=1}^n (T_i \cdot L_i / P_i)}$$

	Algemeen klassement	aantal	waardering	plaats in specialisten klassement
1	t gelt-suchtigh amsterdam met al haer soete keyers,	5	294,7	10
2	diogenes den wijse	5	190,5	11
3	al sittend' in een holle boom,	2	153,8	8
4	toen mydas eyndelijck sijn wensch verkregen had,	4	122,2	47
5	hier in dit kleyn, doch stil vertreck,	4	103,6	1
6	hoe wonderlijk verkeert de werelts vreugt?	4	98,1	3
7	laes! sal mijn onluck dan sijn wreetheydt nimmer staecken?	3	83,6	29
8	o goude son! wiens licht noch noyt is uyt gegaen,	3	83,6	33
9	te dencken dat in't endt mijn staet eens sal verkeeren,	3	67,3	12
10	de donder, en de windt, en felle hagel buyen,	4	58,4	97

Op de eerste plaats zien wij het gedicht “Op Amterdam” uit het *Tweede deel van Thalia, of geurige zang-goddin*,¹⁵ met als eerste regel “t Gelt-suchtigh Amsterdam met al haer soete keyers”. Dit gedicht heeft een heel solide positie. Niet alleen is de waarderingsscore ruim hoger dan bij het daaropvolgende gedicht, maar er is ook geen ander gedicht te vinden dat meer in bloemlezingen voorkomt.

We zien wel opmerkelijke verschillen met de top-10 van specialisten. Van de top-10 uit het specialistenklassement komen slechts drie gedichten terug in de algemene top-10. De relatief hoge positie van de nummers 4 en 10 ten opzichte van het specialistenklassement zijn redelijk te verklaren. Deze gedichten zijn sonnetten, en onder de geëxcerpeerde bloemlezingen is er een aantal dat zich juist daarin specialiseert.

In het volledige overzicht in bijlage 3, zien we op de twaalfde plaats het lange gedicht van Focquenbrochs pamflet *Een Hollandsche vuyst-slagh, op een Brabandsche koon*. Dit gedicht is in de latere bundels en ook in de bloemlezingen samen met het gedicht waarop Focquenbroch reageerde afgedrukt.¹⁶ Als we er nu van uitgaan dat die tekst niet op zijn eigen merites is opgenomen, zouden we de *Hollandsche vuyst-slagh* eigenlijk zwaarder moeten wegen. Er is namelijk meer plaats voor dit gedicht ingeruimd dan uit het aantal pagina's dat het gedicht beslaat blijkt. Hierdoor zou dit gedicht de top-10 binnenkomen. De formule is dus niet volmaakt.

Een aardige spin-off van dit onderzoek is dat we nu ook kunnen vaststellen welke bloemlezer de grootste bijdrage heeft geleverd aan de promotie van Focquenbrochs werk. Als we er van uit gaan dat de specialistische bloemlezingen die geheel aan Focquenbrochs werk zijn gewijd toch vooral voor eigen parochie preken, steekt Nieuwenhuys als verbreider van Focquenbrochs werk met kop en schouders boven de rest uit. Nieuwenhuys neemt in zijn bloemlezing *Ziet de dag komt aan, Proza en poëzie van 1600 tot 1700* maar liefst 16 teksten van Foc-

¹⁵ Amsterdam: Johannes van den Bergh, 1668/1669. Pagina D6r.

¹⁶ *Antwerps gedicht, Den Munsterschen trommel-slagh op den Hollandschen toon*.

quenbroch op. Zelfs Komrij komt in *De Nederlandse poëzie van de zeventiende en achttiende eeuw in duizend en enige gedichten* maar tot 10. Bovendien maken de 16 teksten bij Nieuwenhuys bijna 10% van zijn bloemlezing uit en de 10 gedichten bij Komrij nog geen 1%. De misstap met de “Tymon” (zie noot 17 in bijlage 2) zij Nieuwenhuys vergeven.

Een andere constatering die wij kunnen doen, is dat Focquenbroch minder gemeden is dan Hermans in de inleiding bij zijn bloemlezing wil laten geloven. Ook vóór Hermans konden leerlingen van “hooger-” of “voortgezet” onderwijs kennis nemen van Focquenbrochs werk.

Volgens goed gebruik wordt de nummer 1 uit de hitlijst altijd extra in het zonnetje gezet. Elders in dit nummer van *Fumus* vindt u het gedicht “Op Amsterdam” in zijn geheel uitgegeven, met inleiding en woordverklaringen.

Bijlage 1: Scores voor bloemlezingen uit Focquenbrochs werken.

Onderstaande tabel bevat een overzicht van de gedichten in de bloemlezingen uit Focquenbrochs werken. U ziet in de linkerkolom de eerste regels van de gedichten staan. In de kolommen onder de naam van de bloemlezer ziet u eerst het netto aantal pagina's met gedichten, het totaal aantal opgenomen gedichten en vervolgens per gedicht het aantal bladzijden dat dit gedicht in de bloemlezing inneemt. In de op één na laatste kolom ziet u het aantal maal dat een gedicht opgenomen is in absolute zin. Ten slotte ziet u in de laatste kolom de waardering, zoals die is berekend op basis van de som van de gewogen stemmen.

De tabel is gesorteerd op totale waardering. De gedichten met hoogste som aan gewogen stemmen staan bovenaan.

		Baekel- mans	De- Corte	Her- mans	Kuik	Stupers	aantal	waar- dering
	Netto aantal pagina's tekst	36	69	53	127	6		
	Totaal aantal opgenomen gedichten	27	58	39	51	4		
1	hier in dit kleyn, doch stil vertreck,	2,16	2	3	3	3	5	1496
2	hoe onstantvastigh is 't heel al,	2,33	2	2		2	4	930
3	hoe wonderlijk verkeert de werelts vreugt?	1,5	1	1	1,5	1	5	567
4	van mr. f. leyt't lichaem in dees kas;		1	1	1	1	4	416
5	daar d'eene mench de zon zo loffelyk beschynt,	3,66		3			2	224
6	dat hy uw minnaer was, o dartle clorimene!	1,33	1	1	2		4	172
7	myn min, die't doctorschap (door langh by my te wonen)	1,5	1	1	1		4	166
8	al sittend' in een holle boom,			4	5		2	162
9	ons leysje buur, ons leysje buur	1,83		1	2,66		3	157
10	t gelt-suchtigh amsterdam met al haer soete keyers,		2	2	3		3	156
11	diogenes den wijse	1	1	1	1		4	138
12	te dencken dat in't endt mijn staet eens sal verkeeren,	1	1	1	1		4	138
13	ick heb het, by mijn soolen.	1,66	1		1,33		3	123
14	waerden engel trots uw strafheyd,	1,33	1	1			3	122
15	den staert-man kermt en klaeght van ramp	2			2		2	101
16	Afrikaanse brief ('Waarde vriend, Mijn laatste was aan UE van de 22ste september voorleden.')				12		1	94
17	toen u mijn suchten steeds mijn liefde quamen melden,	1		1	1		3	94
18	schoon het besit van gelt en goet,		2	2			2	94
19	wyl ick, dus sit en smoock een pijpen aen de haert,	0,66	1	1			3	90
20	hollansche maro, en apolloos grootste zoon			2	3		2	87
21	ick singh met harp, noch luyth, noch orgel,				11		1	87
22	toen ick u lestmael by de lelyen, en roosen,	0,5	1	1			3	82
23	indien ghy u seght te branden		1	1	1,66		3	80
24	tirsis verruckt door't soet vermaeck,	1,5	1				2	79
25	van deese nacht.	1,33		1			2	79
26	o droevig nootlot 't geen my steeds! op nieuws doet suchten!			2	2		2	76
27	hoe souw ick ooyt uw gunst, o schoone clorimeen!		1	1	1		3	71
28	waerom tracht ghy noch meer die gene te verkoelen?		1	1	0,5		3	65
29	laes! sal mijn onluck dan sijn wreetheydt nimmer staecken?	1	1				2	60

30	hoe sal ick best u lof verhaelen?				7		1	55
31	ia wel vrundtschop n.n.				7		1	55
32	eranemite, schoone son!	1,83					1	51
33	o goude son! wiens licht noch noyt is uyt ge- gaen,	1			1		2	50
34	een antwerpse mis-pop,				6		1	47
35	als ghy my treurigh siet, o goddelijcke oogen!		1	1			2	47
36	climeen! uw afzijn doet my sterven:		1	1			2	47
37	ick ben de plaets die't rif van mr. f. begrijp.		1	1			2	47
38	o schoone! siet ghy niet dat ick geheel op 't lest loop?		1	1			2	47
39	terwyl de dartle clorimene		1	1			2	47
40	ghy hebt het, phillis! dan soo 't schijnt, op my geladen?	0,66	1				2	46
41	zo treed in't huwelyk heer smids met juffrou tinge,	1,66					1	46
42	op een tijt, op een tijt		3				1	43
43	wat kan d'ydle schoonhey baeten		1		2		2	43
44	Aen de seer Vermakelijke, doch niet mnder Eerbare Juffr. Saar				5		1	39
45	Afrikaanse brieven ('Waarde vriend, Ik heb over veertien dagen geschreven...')				5		1	39
46	waer wil dit henen meester focx?				5		1	39
47	toen mydas eyndelijck sijn wensch verkregen had,			1	1		2	38
48	indien de aengename roosen,			2			1	38
49	vaert wel, lichtvaerde clorimeen!			2			1	38
50	noyt stal een dief soo wel als ghy,		1		1,5		2	37
51	soo ghy ooyt, o vrind! wild minnen,		1		1,33		2	35
52	griet sey, sy leent haer buyck alleen maer aen haer vrinden	0,33	0,5		0,33		3	33
53	ghy pyramiden, en ghy oude wonderheen!		1		1		2	32
54	helaes! hoe is dien dagh van gisteren my be- komen!		1		1		2	32
55	hier leydt in't onder-aerdsche hock,		1		1		2	32
56	wyl ick hier dus aen den haert		1		1		2	32
57	als ick aen de soetigheden		2				1	29
58	die geen die het kleyne kindt		2				1	29
59	dus pleeght de min op u sijn wraeck;		2				1	29
60	hoe langh sal u mijn slaverny		2				1	29
61	'k laet nu vaeren 't snoode goet,		2				1	29
62	wat wenst ghy steeds om gelt en goet?		2				1	29
63	geen schijn van vreught, hoe groot, en uytgela- ten,	1					1	28
64	ghy tiert, en raest, om dat uw hondt		1		0,5		2	26
65	de duyvel sloegh met felle slagen,		1		0,33		2	24
66	indien't ghehoorent volck (de heer die zy haer vriendt)		1		0,33		2	24
67	sa, waer sijn je stijfsel-potten?				2,5		1	20
68	ceux, que l'amour transporte,			1			1	19
69	come la rougissante flore,			1			1	19
70	de faire l'afflige envers les belles,			1			1	19
71	indien ghy my gelijck ick u, beminde,			1			1	19
72	'k beken ghy hebt gelijck, o kleyn, doch straf geweer!			1			1	19
73	't is voor de bruyt en u o bruygom meede,			1			1	19
74	tweemaal gaf ick aen u mijn liefde en mijn hart;			1			1	19

75	vive la nouvelle mode,			1			1	19
76	is liefde dronckenschap, soo ben ick altijd sat;	0,33			0,33		2	17
77	sy vlucht, en vluchtende, wil sy, men haer sal volgen;	0,33			0,33		2	17
78	schoone oogen! die met schoot, op schoot,				2		1	16
79	so ghy een hart had, als het mijne				2		1	16
80	climene! ach, mijn waerde son!		1				1	14
81	dit is de schoonheydt self, doch maer in schildery:		1				1	14
82	helaes! wat had ick weynigh moets?		1				1	14
83	ick min wel als ick wordt bemindt;		1				1	14
84	indien ick daght o schoone son!		1				1	14
85	indien 't een misdaet is het godtlijck aen te bidden,		1				1	14
86	in't endt mijn schoone! ghy vertreckt;		1				1	14
87	men ontraet my u te eeren,		1				1	14
88	myn schoone son! wilt ghy dus vluchten?		1				1	14
89	ons beyder harten, amarant!		1				1	14
90	waer bleeck immer meer de min,		1				1	14
91	waerom staet hier de min dus blindelingh gedreven?		1				1	14
92	wangunstigh van mijn luck, ontraet ghy my de liefde		1				1	14
93	wat doolingh, laes, beheert uw sin?		1				1	14
94	ghy vraeght my, waerom dat ick staegh,	0,5					1	14
95	graef maurits is in't veld, en wil den bisschop stuyten.				1,5		1	12
96	benje dan aen mossel-schelpen,				1,33		1	10
97	de donder, en de windt, en felle hagel buyen,				1		1	8
98	de goeje amyntas sat laetst by sijn clorimene,				1		1	8
99	op een seer hooghen bergh, omheynt met duy-sent rotsen,				1		1	8
100	ghy vraeght uyt wat voor reen, dat ick de stadt uyt vlie?		0,5				1	7
101	hier leyt een fijn-man, die wel eer				0,5		1	4
102	van lijsjes voeder-vat sprongh lest het bomgat open;				0,33		1	3

Bijlage 2: Lijst van bloemlezingen mét gedichten van W.G. van Focquenbroch

Gerangschikt op jaar van verschijnen.

De periode die een bloemlezing beslaat is berekend door de geboortedatum van de vroegste dichter (of verschijningsdatum van de vroegste tekst) te nemen en de sterfdatum van de laatste dichter. U vindt dit en het netto aantal pagina verder gespecificeerd in de tabel van bijlage 3.

J. van Vloten: *Bloemlezing uit de Nederlandsche dichters der zeventiende eeuw voor hooger- en middelbaar onderwijs, en allen die in de Nederlandsche letteren belang stellen*. Arnhem, 1869.

R.K. Kuipers: *Bloemlezing uit de Nederlandsche letterkunde der XVIIe en XVIIIe eeuw ten behoeve van gymnasia, hogere burgerscholen en inrichtingen tot opleiding van onderwijzers*. Gorinchem, 1887.

A.T.A. Heijting: *Het boek der sonnetten, Nederlandse sonnetten van de zestiende eeuw tot Jacques Perk*. 's-Gravenhage, 1911.

D. Wouters: *Neerlandia, Bloemlezing voor het voortgezet onderwijs*. 6 dln. Groningen, 1917-1924. dl.6.

Th.E.C. Keuchenius, C. Tinbergen: *Nederlandse lyriek, vanaf de dertiende eeuw tot 1880*. 4 dln. Leiden, 1920-1924. dl. 3 (1630-1710).

H. van der Bijll, J. van Hattum, H.G. Hoekstra: *Amsterdam bezongen*. Amsterdam, 1947.

R. Antonissen: *Lyriek der Nederlanden, De Gouden Eeuw*. Amsterdam/Antwerpen, 1950.

W.L.M.E. van Leeuwen en F.G.A. Stemvers: *Poëzie en proza uit noord- en zuid-Nederland*. 2 dln. Groningen/Djakarta, 1954. dl.1.

A. van Duinkerken: *Het goud der gouden eeuw, Bloemlezing uit de poëzie der zeventiende eeuw*. Utrecht/Antwerpen, [1955].

R. Nieuwenhuys: *Ziet de dag komt aan, Proza en poëzie van 1600 tot 1700*. Amsterdam, 1959.¹⁷

C. Buddingh': *Het gevleugelde hobbelpaard, Een bundel nonsensicale, humoristische, speelse, dartele en satirische poëzie uit de Nederlanden*. Utrecht-Antwerpen: 1961. Prisma-boeken.

G. Stuiveling: *Dichters van vroeger, Een bloemlezing uit acht eeuwen Nederlandse poëzie*. Amsterdam/Antwerpen, 1977.

L. Roose: *En is 't de liefde niet ... : het Nederlandse sonnet in de zestiende en de zeventiende eeuw*. 2de herziene en bijgewerkte druk. Groningen, 1977.

A.J. Schneiders, J.M. Castelein, B.J.M. Coebergh: *Keuze uit Nederlandse lyriek*. [s.l.], 1979.

V. van Vriesland: *Spiegel van de Nederlandse poëzie, Elfhonderd tot negentienhonderd*. 2 dln. Amsterdam, 1979. dl.1.

H.J.M. Lodewick, P.J.J. Coenen, A.A. Smulders: *Literatuur, Geschiedenis & bloemlezing*. 2 dln. Den Bosch, 1985. dl.1 (-1880).

R.H. Zuidinga: *De 200 bekendste, mooiste, tederste, leukste sonnetten*. Amsterdam, 1985.

T. Smulders: *Script, Literatuur in noord- en zuid-Nederland*. Den Bosch, 1987.

---

¹⁷ In deze bloemlezing komt op pagina 144 een gedicht voor met de titel "Eenzaam leven", dat in geen enkele andere bloemlezing te vinden is en in deze vorm ook nergens in het werk van Focquenbroch. Het blijkt dat Nieuwenhuys hier, zonder dit te verantwoorden, 12 regels uit de 216 regels lange monoloog van Tymon aan het begin van Focquenbrochs bewerking van de Tymon van Lucianus heeft gelicht. Hij heeft deze in twee strofen neergezet en er zelf een titel voor bedacht. We hebben dit gedicht gediskwalificeerd voor onze hitlijst.

H. van Straten: *Razernij der liefde, Ontuchtige poëzie in de Nederlanden, Van Middeleeuwen tot Franse tijd*. Amsterdam, 1992.

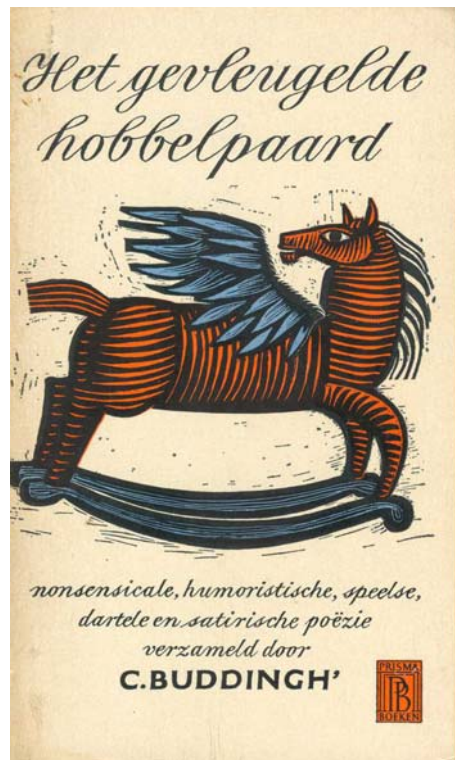
A.J. Gelderblom: *'k Wil rijmen wat ik bouw: twee eeuwen topografische poëzie*. Amsterdam, 1994. Griffioen.

G. Komrij: *De Nederlandse poëzie van de zeventienden en achttiende eeuw in duizend en enige gedichten*. Amsterdam, 1996.

T. van Strien: *Hollantsche Parnas, Nederlandse gedichten uit de zeventiende eeuw*. Amsterdam, 1997. Alfa-reeks

G. Komrij: *In liefde bloeyende, De Nederlandsche poëzie van de twaalfde tot en met de twintigste eeuw in honderd en enige gedichten*. Amsterdam, 1998.

[T. Jager]: *Het historische gedicht, De favoriete gedichten over de geschiedenis van Nederland en Vlaanderen*. Met een inleiding van Rob Schouten. Amsterdam, 2004.¹⁸

¹⁸ In deze bloemlezing is het gedicht "Een Hollandsche vuyst-slagh op een Brabandsche koon" opgenomen. Helaas moeten we deze bloemlezing diskwalificeren, omdat de tekst van dit gedicht niet intergraal is opgenomen. Hierdoor is de weging zoals wij die voorstellen niet correct toe te passen.

Bijlage 3: Scores voor Focquenbrochs werken in algemene bloemlezingen

	Van Vloten, 1869	Kupers, 1887	Heiting, 1911	Wouters, 1917-1924.	Keuchenius en Trnbergen, 1920-1924	V/d Bijl e.a., 1947.	Antonissen, 1950	Van Leeuwen, Stemers, 1954	Van Dinkerken, 1955	Nieuwenhuys, 1959	Buddigh, 1961	Stuveling, 1977	Roose, 1977	Schneiders e.a., 1979	Van Vriesland, 1979	Lodewick, e.a., 1985	Zuidinga, 1985	Smulders, 1987	Van Straten, 1992	Gelderblom, 1994	Van Straten, 1997	Komfj, 1998	Vermeldingen	waardering
Pagina's	652	612	300	186	281	175	148	432	254	188	186	370	71	66	972	413	200	396	215	119	1288	145	367	
Tijdvak	1,77	3,02	4,00	4,74	1,5	4,22	1,32	8,99	1,63	1,35	5	7,76	2	4,79	8,11	7,68	4	8,47	4,81	2	3,08	1,35	8,88	
aantal teksten	5	1	12	1	1	1	1	1	7	16	7	2	3	1	4	3	2	2	4	3	10	5	1	
aantal pagina's Fok	3,33	0,33	6	0,67	1	2	3	2	4,333	19,08	5,8	2	3	1	3	2	2	2	2	7,5	12,52	10	0,25	
1 t gelt-suchtigh amsterdam met al haer soete keyers,						2										1		1		1,5		2		5
2 diogenes den wijse	0,50	0,33			1,00			0,67		3,50	3,00		1,00											5
3 al sittend' in een holle boom,																								2
4 toen mydas eyndelick sijn wensch verkregen had,			0,5							2,00	0,5	1					1							4
5 hier in dit kleyn, doch sill verreck,							3,00								0,50					2,00				4
6 hoe wonderlijk verkeert de werelts vreugt?									0,75			1,00			0,75									4
7 laest sal mijn onlucck dan sijn wreetheyt nimmer staecten?			0,5																					3
8 o goude son! wiens licht noch noyt is uyt gegaen,			0,5										1											3
9 te dencken dat in't endt mijn staet eens sal verkeeren,			0,5					0,5					1											3
10 de conder, en de windt, en telle haget buyen,	0,50		0,50														1,00			0,50				4
11 o schoone! siet ghy niet dat ick geheel op 't leest loop?																		1			1			3
12 een antwerpse mis-pop,																				3,00				1
13 ick singh met harp, noch luyth, noch orgel,								2																1
14 ia wel, 'k sie ij bendt dan seep																						4,00		1
15 toen u mijn suchten steeds mijn liefde quamen melden,			0,5												0,5						1,019	1		3
16 wyl ick, dus sit en smoock een pijpien aen de haert,										0,5	0,5													3
Afrikaanse brief (Waarde vriend, Mijn laatste was aan UE																								1
17 van de 22ste september-voorteden.)									4,00															1
18 van mr. f. ley't lichaem in dees kas:									0,333	0,3						0,333								3
19 dat hy uw minnaer was, o dantle clorimene!									0,67	0,50														2
20 myn min, die't doctorschap (door langh by my te wonen)									0,667							0,667								2
																								23,4

Focquenbrochs kritiek op Amsterdam: populair en onbegrepen.

Door Karel Bostoën

‘Op Amsterdam’ blijkt de laatste honderd jaar het meest geliefde gedicht van Focquenbroch te zijn geweest. Het staat in een lange traditie van literatuur waarin de platte zucht tot gewin aan de kaak wordt gesteld, omdat die verzuimt de geestelijke prestaties te bevorderen. Het is goed te bedenken dat meester Fock deze felle verssatire schreef in de tijd van Johan de Witt, dat wil zeggen tijdens de betrekkelijk korte tijdspanne toen de Republiek - en in het bijzonder Amsterdam - het in Europa min of meer voor het zeggen had. Veel geld in Amsterdam zat bij parvenu's en grootgraaiers wat onherroepelijk leidde tot politieke corruptie, onbeschaamde pronkzucht en een aanzienlijke verwatenheid. Ook een aantal Amsterdammers dat op het kussen zat, miste dit soort ondeugden niet. Dit werd voor iedereen duidelijk toen in 1648 begonnen werd met de bouw van het mooiste monument dat Amsterdam ooit zou bezitten, namelijk het nieuwe raadhuis op de Dam. Dit gebouw, dat rust op 13.659 heipalen, was van buiten en binnen prachtig versierd en werd als het achtste wereldwonder beschouwd. De bouw ervan moet het dagelijkse leven in het centrum van Amsterdam jarenlang hebben ontwricht en mogelijk leefde ook in brede Amsterdamse kring de gedachte dat gedurende de twintigjarige bouwperiode veel geld in de verkeerde zakken terecht kwam, doordat het aan een prestigeobject voor de elite werd besteed.¹ Menig Amsterdammer beseftte immers dat minder dan een eeuw terug te Antwerpen een schitterend Renaissancestadhuis was opgetrokken, maar dan wel in slechts drie jaar tijd. Toen Van Campens gebouw eindelijk was voltooid, was ook Focquenbrochs gedicht af. Toenmalige Amsterdammers zullen er met instemming kennis van hebben genomen, onder wie ook leden van de elite die ongetwijfeld hebben gemeend dat die verzen op anderen sloegen dan henzelf. Niemand werd in dit gedicht immers bij naam genoemd, dit naar het voorbeeld van Vondel, die in de *Roskam* schreef:

'k Heb [...]

Een kneppel onder een hoop hoenderen gesmeten:

'k Heb weetens niemand in 't byzonder aengerant,

Focquenbroch zal met dit gedicht niet direct last hebben gekregen, omdat hij kort na het verschijnen naar Guinee is vertrokken. De verontwaardiging die aan Focquenbrochs gedicht ten grondslag ligt, is evenwel die van een Juvenalis waardig.

Er is naar voren gebracht dat in dit hekeldicht sprake is van een omkering van de stedelof,² maar dat vind ik geforceerd, want het is nauwelijks aantoonbaar. Slechts de titel komt overeen met die van gedichten waarin een stad wordt geprezen. Andere elementen die men gewoonlijk in zo'n *encomium* of lofzang tegenkomt, zijn verwijzingen naar de stichting van een stad, naar de eerbiedwaardige ouderdom, ligging, klimaat, militaire prestaties, beroemde stadsgenoten en dergelijke. Geen van deze elementen komt hier in positieve noch negatieve zin aan de orde. Het enige aanwijsbare *encomium*-element is dat van de bijzondere bouwwerken, in dit geval het kostbare, nieuwe raadhuis, waar Focquenbroch naar verwijst. Maar dat gebeurt dermate verhuld dat het niemand de laatste honderd jaar ooit is opgevallen.

---

¹ Het grootse project stuitte vanaf het begin op tegenstand. Reeds in 1643 pleitte onder anderen oud-burgemeester Andries Bicker ervoor om af te zien van het hele project (E. Fleurbaay. *Het achtste wereldwonder: de bouw van het stadhuis, nu het Paleis op de Dam. The eighth wonder of the world: the building of Amsterdam Town Hall, now the Royal Palace*. Amsterdam: Stichting Koninklijk Paleis, 1982, p. 18. Catalogus tentoonstelling Amsterdam, 28 mei - 29 augustus 1982).

² 'k Wil rijmen wat ik bouw, *Twee eeuwen topografische poëzie*. Samenstelling A.J. Gelderblom. Amsterdam 1994, p. 138. (Griffioen).

Het gedicht wordt hier uitgegeven naar de eerste versie ervan in het *Tweede deel van Thalia, of geurige zang-goddin*. Amsterdam: Johannes van den Bergh, 1668-1669, fol. D6r en v, exemplaar UB Leiden 730 F 26:2.

Het bestaat uit twaalf kwatrijnen (vierregelige verzen). Het metrum van deze verzen is jambisch. De zesvoetige jamben (alexandrijnen) hebben een cesuur (rust) na de derde voet. Op inhoudelijke gronden is het in drieën te verdelen: in de strofen 1 t/m 4 wordt de aanval geopend op het geldbeluste karakter van Amsterdam, maar in het bijzonder op de Amsterdamse parvenus. In de strofen 5 t/m 10 laat de satiricus Focquenbroch zien wat hem zo tegenstaat in deze geldbeluste lieden. In de laatste twee strofen ten slotte stelt hij daar iets tegenover, namelijk een edel en flink karakter.

Aan het begin van dit hekeldicht wordt het geldbeluste en vrekkige Amsterdam geïntroduceerd als een moederkloek die van de leg is. Rijke inwoners, die zotten worden genoemd, worden achtereenvolgens vergeleken met apen in een apenpakje, met strontvliegen op een roos en met varkens die huizen in een prachtig paleis. Stinkend rijk zijn ze, maar ze zeuren over de prijs van het gebak bij een bekende bakker! Iemand die niet in de eerste plaats materieel gewin najaagt, maar die zich geestelijk wil ontwikkelen, krijgt in zo'n stad geen mogelijkheden. Wanneer de satiricus in de strofen 6 t/m 10 specificeert wat hem hier en nu tegenstaat, weerklinkt een snerpand 'hier' vijf keer in vier op elkaar volgende strofen. De Amsterdamse geldbelustheid leidt ertoe dat oplichters met respect worden bejegend. De liefde (niet de seks!) wordt in zo'n stad aan banden gelegd en geestelijke kwaliteiten worden geminacht ten voordele van gewin en profijt. Het gevolg van al die geldbelustheid is geen bloei of ondernemingszin, maar uiteindelijk onvruchtbaarheid en dorheid. Vanwege de macht van het geld is een edel karakter in zo'n stad even zeldzaam als een witte kraai. Tegenover het materiële bezit dat door de schoorsteen verdwijnt (men denke hierbij aan meester Focks eigen devies: *Fumus gloria mundi!*) staan de kwaliteiten van het edele en flinke karakter dat duurzaam licht en warmte verspreidt.

Op Amsterdam.

1 't GElt-suchtigh Amsterdam met al haer soete keyers,
Stoft al te moedigh op haer opgevulde tas;
De maegre gierigheydt die steeds haer Af-god was,
Maeckt dat dit hoen niet leydt, dan stront, in plaets van eyers.

5 Wat vind een eerlijck man op aerd, soo duldeloos
Dan dat hy hier een aep moet als een mensch gekleet gesien?
En dat hy 't loflijk goudt moet aen een sot besteet sien?
Die als een stront-vliegh sit te prijcken in een Roos.

O Schraele kaerigheyt! met uw verslenste koonen!
10 Hoe plant ghy dus uw stoel in dees beruchte Stadt?
ô Luckvrouw al te blindt! hoe stort ghy dus uw schat,
In een vergult Paleys, daer niet dan varckens woonen?

Wat doet het heylich gout by sulck een heyloos volck?
't Geen eeuwich sit en huylt by haer ghefulde kisten;
15 Ja 't geen het alles denckt op een tocht te verquisten,
Als het een stooters koeck derft koopen op de kolck!

Wat doet een eerlijck man in dese Stadt te blijven?

20 Waer afkomst noch verstandt, noch wijsheyt, deught, noch geest,
Ooyt soo veel werd geacht, als d'alderminste feest,
En aensien van 't geklank der saem-geschraepde schijven.

O eer! die in de deught wel eertijds wierd gestelt!
Hoe zijt ghy dus verkeert? hoe gaet ghy dus verlooren?
Een harsenloose sot, met narre tuygh gebooren,
Besit die u dan nu, door sijn geschachert gelt?

25 O liefde! ghy die 't al op aerde placht te dwingen!
Die boven al wat leeft de Meester plagh te zijn,
Het gout maeckt hier ter stee, u even als een swijn,
Wiens macht men heeft betoomt, door hem sijn snuyt te ringen.

30 De gaeven van de ziel die worden hier versmaet;
Al 't geen beminlijck is, dat siet men hier verachten;
Al 't geen verachtlijck is, daer siet men hier na trachten,
De deught is hier het geldt, de eer de eyghen baet.

In 't endt, 't is niet dan geldt daer men hier van hoort roemen,
Die dat heeft, die ist al, die dat ontbeert, is niet.
35 't Gheluck 't geen op dees stadt soo mildt haer gaeven giet,
Saeyt daer sleghe distelen, en doornen sonder bloemen.

40 Want, soo een witte kraey yet seltsaems word geacht,
Noch seltsaemer is hier een eel ghemoet te vinden;
De geltsucht, die de deught hier in haer balgh gaet slinden
Die heeft, door haer fenijn, hier alles in haer macht.

O neen; een hel gemoedt dat hanght niet van de gaeven,
Van 't blinde en dartle wijf, dat sonder aensien geeft,
Maer 't mint alleen een ziel, die schatten in sigh heeft,
Die men, als 't ydel goudt, uyt geen gebergh kan graeven.

45 't Veracht verganckelijck goedt, dat als een roock verdwijnt,
En kiest de deught alleen tot voorwerp van sijn minnen;
En dees ist, die geen tijt, noch voorval kan verwinnen,
Mits sy, ghelijck een Son, door alle wolcken schijnt.

FINIS

1 't *GELt-suchtigh*: naar geld begerig; *haer soete keyers*: zijn lieve kinderen (ironisch bedoeld). 2 *Stoft*: pocht; *moedigh*: trots; *opgevulde tas*: goedgevulde geldzak; 3 *De maegre gierigheydt*: de dorre hebzucht (hier gepersonifieerd), waarvan nog wordt gezegd dat zij altijd te Amsterdam is vereerd in plaats van de ware God. 4 *hoen*: kip; *niet*: niets anders. 6 *soo duldeloos*: onverdraaglijker. 7 *gesien*: lees 'sien'. 9 *loflijck*: deugdelijke. 10 *verslenste koonen*: verdroogde en slappe wangen. 11 *Hoe plant ghy dus uw stoel*: Waarom vestigt u uw zetel (uw troon); *beruchte*: beroemde. 12 *Luckvrouw*: Vrouwe Fortuna, godin van het toeval, de geblinddoekte Vrouwe Fortuna beschikt namelijk over het dagelijkse geluk en de dito pech van de mens; *hoe stort ghy dus uw schat in*: waarom besteedt u uw geld aan. 13 *een vergult Paleys*: een prachtig versierd paleis (mogelijk speelde hier bij Focquenbroch Jacob van Campens raadhuys door het hoofd waarvan

de bouw in 1648 was begonnen. Dit ‘palazzo’ was praktisch voltooid, toen Focquenbrochs gedicht in druk verscheen); *daer niet dan varckens wonen*: waar niets anders dan zwijnen huizen (als de veronderstelling terecht is dat Focquenbroch bij ‘Paleys’ aan het nieuwe raadhuis dacht, dan zijn de ‘varckens’ de leden van de stadsregering. Deze laatsten hadden het onvoltooide gebouw al in 1655 in gebruik genomen). 14 *heyloos volck*: afschuwelijke lieden. 15 *eeuwich sit en huylt*: voortdurend zit te jammeren. 16 *Ja ’t geen het alles denckt op een tocht*: Ja, dat denkt al zijn bezit in één keer. 17 *een stooters koeck*: groot rond gebak van twee-en-een-halve stuiver, was de specialiteit van een bakker op de Kolk en stond daarom in de achttiende en negentiende eeuw nog als ‘Kolksche koek’ bekend (WNT dl.7.2, kol. 4895); *de kolck*: bedoeld is waarschijnlijk de Nieuwezijds Kolk waar vanouds veemarkt werd gehouden. 18-19 *Waer afkomst [...] als d’alderminste feest*: waar een goed milieu, verstand, wijsheid, deugd en geest minder gelden dan een scheet. 19 *feest*: Amsterdamse uitspraak van ‘veest’. 20 *En aensien van ’t geklank*: en de waardering voor het gerinkel. 23 *Hoe zijt ghy dus verkeert*: waarom ben je zozeer veranderd? 24 *met narre tuygh gebooren*: letterlijk: geboren met de grondstof van een gek, vandaar: vanaf zijn geboorte een gek. 25 *door*: omwille van; *geschachert*: door afzetterij verdiende. 28 *ter stee*: op deze plaats, dit wil zeggen in Amsterdam. 29 *betoomt*: beteugeld; *door hem sijn snuyt te ringen*: door een ring door zijn neus te doen. 30 *versmaet*: geminacht. 34 *niet*: niets; *daer men van hoort roemen*: waarop men hoort pochen. 35 *’t Geluck*: het Fatum of de hemelse machten die het lot van Amsterdam bepalen. 39 *eel gemoet*: een karakter dat wars is van alle laagheid. 40 *in haer balgh gaet slinden*: opschrokt en in haar buik stopt. 42 *hel gemoedt*: een flink karakter; *dat hanght niet*: is niet afhankelijk. 43 *’t blinde en dartle wijf*: de blinde en grillige vrouw, namelijk Vrouwe Fortuna (zie annotatie bij vs. 12). 44-45 *schatten [...] graeven*: die schatten bevat die men niet uit de bergen kan opgraven zoals het goud. 46 *’t Veracht*: Een flink karakter versmaadt. 46 *sijn minnen*: zijn genegenheid. 47 *voorval*: toevallige omstandigheid; *verwinnen*: de baas worden, overmeesteren.

Berichten van de website

Van Focquenbroch, of gewoon: Focquenbroch?

Het is al weer enige tijd geleden dat Jan Helwig, Karel Bostoen en ondergetekende, een korte discussie voerden over het wel of niet vermelden van het tussenvoegsel ‘Van’ bij de naam Focquenbroch. In de meeste artikelen die over de dichter zijn geschreven, is dit tussenvoegsel weggelaten. Aanvankelijk verbaasde ik me daar zeer over. Tijdens mijn studie gebruikte ik het tussenvoegsel wél in mijn nota’s over Van Focquenbroch, omdat ik geleerd had dat een achternaam altijd volledig vermeld dient te worden. Daarom bleef ik het, zonder een al te grote waarde aan het belang van deze ‘taalkwestie’ te hechten, toch een vreemde zaak vinden.

Jan Helwig besloot het publiek bij onze discussie te betrekken door een ‘pol’ op de website van de stichting te plaatsen. Daaruit bleek al snel dat het leeuwendeel van onze lezers koos voor het weglaten van het tussenvoegsel. Per 16 december 2004 waren er 89 stemmen uitgebracht, waarvan 77,5% voor “Focquenbroch” zonder “van”. En daarmee werd de mening van Jan en Karel ondersteund.

Nog niet geheel overtuigd besloot ik ten slotte de taaladviesdienst van het Genootschap Onze Taal te raadplegen. Hieronder vindt u het resultaat van de correspondentie met het genootschap:

Geachte Taaladviesdienst,

In mijn hoedanigheid van redacteur van *Fumus*, het periodieke orgaan van de stichting Focquenbroch, wil ik de volgende ‘taalkwestie’ graag aan u voorleggen: Zoals ik op de middelbare school leerde, wordt het zelfstandig gebruik van de achternaam van een persoon met een hoofdletter geschreven. Als de achternaam met een tussenvoegsel begint, wordt ook dit tussenvoegsel met een hoofdletter geschreven. Het tussenvoegsel blijft daarbij *onlosmakelijk* verbonden met de achternaam. We schrijven bijvoorbeeld: Van der Velde, In ‘t Veld, Van der Molen, Van den Broek, Ter Weiden en Te Slaa.

Zo kortte ik de naam van onze 17^e-eeuwse dichter Willem Godschalck van Focquenbroch in mijn artikelen consequent af tot ‘Van Focquenbroch’. Het viel mij echter op dat deze schrijfwijze een uitzondering vormde op de schrijfwijze die in de meeste andere artikelen gehanteerd wordt. Het tussenvoegsel wordt daarin meestal weggelaten. In een korte discussie hierover met mijn mederedacteuren, kreeg ik als antwoord dat de naam ‘Focquenbroch’ een ingeburgerd begrip is, en de schrijfwijze als zodanig heeft bepaald. We spreken immers ook niet van ‘Van den Vondel’, als we het over onze belangrijkste 17^e-eeuwse dichter ‘Joost van den Vondel’ hebben, maar gewoon van ‘Vondel’.

Maar, zoals het een goede redactie betaamt, besloot zij ook haar lezers in deze discussie te betrekken. Er

werd een ‘stembiljet’ op de website geplaatst, met daarop de vraag: ‘Hoe duidt u Willem Godschalck van Focquenbroch in het kort aan?’ De bezoekers van de website konden kiezen voor:

1. Van Focquenbroch (met als toevoeging: ‘dat *van* hoort er echt bij, zo heet hij toch’)
2. Focquenbroch (met als toevoeging: ‘dat *van* hoeft niet, we hebben het ook over ‘Vondel’.

Het (voorlopige) resultaat van de stemming is dat driekwart van de stemmers het weglaten van het tussenvoegsel geen probleem vindt. Een kwart van de stemmers is het eens met mijn standpunt dat het tussenvoegsel er wél bij hoort.

Al lijkt tegen de vergelijking met de naam ‘Van den Vondel’ weinig in te brengen, ik blijf van mening dat een auteur met name in wetenschappelijke artikelen de juiste schrijfwijze zou moeten hanteren. Mijn stelling luidt dan ook: ‘Bij het zelfstandig gebruik van de achternaam van een persoon moet het tussenvoegsel altijd vermeld worden.’ En mijn vraag is uiteraard of u het hiermee eens bent.

Hartelijke groet, Hans te Slaa.

Het antwoord van het Genootschap liet niet lang op zich wachten:

Geachte heer Te Slaa,

(...) U vraagt ons wat wij adviseren: ‘Van Focquenbroch’ of ‘Focquenbroch’. In de regel blijven voorvoegsels bij Nederlandse achternamen altijd behouden, maar er zijn nu eenmaal uitzonderingen. Zelf noemde u al ‘Vondel’ (voor ‘Joost van den Vondel’); een andere achternaam waarbij het voorvoegsel in de praktijk achterwege blijft, is ‘Maerlant’ (voor ‘Jacob van Maerlant’). Zo heet de biografie die de historicus Frits van Oostrom schreef ‘Maerlants wereld’. Nog een voorbeeld: we hebben het in de praktijk over ‘de Oranjes’, niet over ‘de Van Oranjes’. Ook bij Franse namen blijft het voorvoegsel nogal eens achterwege. De Encarta Winkler Prins-encyclopedie schrijft bijvoorbeeld: ‘Maupassant schreef in elf jaar tijd ca. 260 novellen.’

Al met al zouden wij adviseren om naar Willem Godschalck van Focquenbroch te verwijzen met ‘Focquenbroch’, simpelweg omdat dat de verwijzing is die in de praktijk het vaakst voorkomt. Maar ‘Focquenbroch’ is een uitzondering, net als ‘Vondel’ en ‘Maerlant’. De algemene regel is dat een voorvoegsel bij een achternaam gehandhaafd blijft.

Ik hoop uw vraag hiermee naar tevredenheid te hebben beantwoord.

Met vriendelijke groet, namens de Taaladviesdienst, Linda den Braven

Door deze brief geef ik me gewonnen, mezelf troostend met de gedachte dat de bekendheid van de naam Focquenbroch belangrijker is dan de schrijfwijze ervan. Nóg belangrijker blijft natuurlijk het lezen en genieten van het werk van de dichter!

Hans te Slaa

* * *

Reactie op: Henk Jan de Jonge: Willem Godschalck à Focquenbourg (Focquenbroch). "Student theologie te Leiden en bursaal in het Collège Wallon (ca. 1658-1661). In Fumus 1 (2003), p 3, noot 4.

Geachte,

Toevallig vond ik op het internet een tekst uit het artikel van de stichting Willem Godschalck van Focquenbroch:

“Focquenbroch gebruikt hier de term “avunculus major”, die in Suetonius slaat op de broer van een grootmoeder, in klassiek juridisch Latijn op de broer van een overgrootmoeder. Focquenbroch bezigt de term hier in de klassiek juridische betekenis. Zijn overgrootmoeder Maria Rombouts (die met Hans Sweers trouwde) was de zus van Hans Rombouts. Jan Helwig, aan wie ik de informatie over Maria Rombouts dank, deelde mij tevens mee, dat niet alleen de familierelatie van Focquenbroch met de Sweersen, maar ook die met de familie Gommers duidelijk is; nog niet die met de Van Peenens).”

Ik heb deze relatie met de Van Peenen's. De moeder van Karel is Jacomynten ROMBAUTS (°Antwerpen) dv Willem en Catharina REYGERS. Jacomynten was tweemaal gehuwd: 1x met Lucas VAN PEENE (xLonden 1586) en 2x met Pieter VAN PEENEN (Middelburg 1593).

[...]

Met Vriendelijke Groet,

Werner PEENE
www.peene.net

* * *

Over “Een Hollandsche vuyst-slagh, op een Brabandsche koon”.

Hoe komt toch deze tekst, voor zover ik zie zonder bronvermelding, in het artikel van Rob Schouten in de NRC van 16 jan 2004? In het WNT vind ik de tekst niet geciteerd.

Raadsel!

Groetend,

Jan van Bakel, Nijmegen.

Geachte heer Van Bakel,

Ik heb inmiddels de hand weten te leggen op de bloemlezing waarvan de inleiding tot het artikel in NRC is bewerkt: *Het historische gedicht, Favoriete gedichten over de geschiedenis van Nederland en Vlaanderen*. De samenstelling blijkt inderdaad niet door Rob Schouten zelf te zijn gedaan.

In de bloemlezing wordt de bron voor de "Vuystslag" en de "Trommel-slagh" vermeld. Het is inderdaad Kuiks bloemlezing uit Focquenbrochs werk die uitgegeven is de Pantheonreeks. Helaas is er niet helemaal goed verwezen. Kuik meldt dat de teksten in de *Thalia* van 1668 zijn opgenomen, volgens de nieuwe bloemlezing zijn de gedichten uit 1669. Het is ook jammer dat de gedichten zijn ingekort. Verder vind ik dat ze een kans hebben laten lopen door de gedichten niet parallel aan elkaar op te nemen. Dat is immers ook zo in de bron.

Zelf heb ik ernstig bezwaar tegen de kwalificatie 'nationale drekpoëet' die Rob Schouten aan Focquenbroch toekent. Ik meen dat die titel al was vergeven aan Salomon van Rusting. In ieder geval spreekt hier onbekendheid met Focquenbrochs werk uit.

[...]

Jan Helwig

Geachte Heer Jan Helwig,

Via het internet weet ik nu (min of meer) met wie ik spreek. Ik constateer uit uw laatste bericht (onder Vuistslag) dat u uw filologische interesse, ondanks uw huidige bezigheden, nog niet bent kwijtgeraakt. Ik zal u zeggen wat mij dreef toen ik de tekst van Focquenbroch las. Die bevatte de passage:

Ghy mooght sen die gecken

Der maersen eens lecken.

Dat herinnerde mij aan de uitdrukking die in het dialect van Nuenen in mijn jeugd bestond: "Je kunt je mars lekken". Welnu, die zocht ik in het WNT (cd-rom) en ik vond er niets van terug. Ook niet dus als een citaat naar de aangetroffen passage bij Focquenbroch. Ten einde raad ben ik in de oceaan van het internet gesprongen en vond daar de tekst terug op uw website. En ik zat met twee raadsels: hoe komt Schouten aan die tekst en, als dat zo'n betrekkelijk gewoon te achten tekst is, hoe komt het dan dat het WNT die uitdrukking niet heeft? Zelfs nu ik verder gespeurd heb en i.v. AARS de variant MAARS aantref, blijft de uitdrukking "de mars lekken" ongedocumenteerd.

Dat is de reconstructie van het contact met u. Het heeft mij weer iets geleerd; die kennis heb ik gebruikt in mijn Lexicon van het Nuenens (zie desgewenst mijn website "Jan van Bakel - Woorden en Beelden" die als eerste genoemd wordt als onder Google gezocht wordt naar "Jan van Bakel".)

[...]

Jan van Bakel
Nijmegen.

Wijzigingen

12-9-2008

Ingevoegd:

p.31

Pagina voor het verantwoorden van wijzigingen. Ook opgenomen in de inhoudsopgave.

p.28

“18-19 *Waer afkomst [...] als d' alderminste feest*: waar een goed milieu, verstand, wijsheid, deugd en geest minder in tel zijn dan een fuif of partijje.”

vervangen door:

“18-19 *Waer afkomst [...] als d' alderminste feest*: waar een goed milieu, verstand, wijsheid, deugd en geest minder gelden dan een scheet.”

p. 28

ingevoegd:

“19 *feest*: Amsterdamse uitspraak van ‘veest’.”

Colofon

FUMUS - MEDEDELINGEN VAN DE STICHTING WILLEM GODSCHALCK VAN FOCQUENBROCH

Jaargang 2 - nummer 1 - december 2004

De stichting Focquenbroch

De stichting Willem Godschalck van Focquenbroch is opgericht op 20 december 2000. De stichting stelt zich ten doel: a) het bevorderen en ondersteunen van onderzoek naar het leven en werk van de dichter Willem Godschalck van Focquenbroch (1640-ca 1670) en het leven en werk van personen die in relatie staan tot de genoemde auteur; b) het publiceren en onder de aandacht brengen van het werk van Focquenbroch; c) het publiceren van alles dat hiermee rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn.

De stichting tracht haar doel onder andere te bereiken door: a) het stimuleren van onderzoekers, door hen moreel en materieel te ondersteunen; b) het inrichten en onderhouden van een (digitaal) expertisecentrum; c) het bekostigen en subsidiëren van uitgaven van studies en tekstedities; d) het organiseren van bijeenkomsten; e) het opstellen en verspreiden van een nieuwsbrief; f) alle verdere activiteiten binnen de wet die de doelstellingen van de stichting ondersteunen.

Bestuur van de Stichting

Voorzitter: Karel Bostoën

Secretaris: Jan Helwig

Penningmeester: Christine Boon

De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel Gooi- en Eemland, onder nummer 32083222.

Correspondentieadres

Kerkpad Zuidzijde 134, 3764 AV Soest.
mail@focquenbroch.nl

Focquenbroch website

www.focquenbroch.nl

Vrienden van de stichting

Als u belang stelt in de activiteiten van de stichting kunt u 'vriend' (donateur) van de stichting worden. Als vriend wordt u op de hoogte gehouden van alle activiteiten, heeft u gratis toegang tot bijeenkomsten en symposia en krijgt u korting op toekomstige publicaties. U wordt vriend door u schriftelijk of per e-mail aan te melden en €10,- over te maken op rekeningnummer 37.99.75.947 ten name van Stichting Focquenbroch Soest.

Fumus

Fumus is het digitale mededelingenblad van de stichting. Het wordt kosteloos aan alle belangstellenden verzonden en is te downloaden op www.focquenbroch.nl/fumus/. U kunt zich abonneren door een e-mail te sturen aan fumus@focquenbroch.nl. Fysieke exemplaren worden naar relevante bibliotheken gezonden.

Fumus wordt twee maal per jaar uitgegeven, in juni en december. De kopijdata zijn: 1 mei en 1 november. Bijdragen aan *Fumus* kunnen aangeleverd worden via onderstaand e-mailadres in een gangbare versie van het tekstverwerkingsprogramma Word.

Redactie *Fumus*

Hans te Slaa

ISSN

ISSN 1567-2964

Auteursrecht

Het geheel of gedeeltelijk overnemen of reproducieren van (artikelen uit) *Fumus* is zonder voorafgaande toestemming toegestaan, mits dit met correcte bronvermelding en zonder winstoogmerk geschiedt.